BIBLIOGRAFIE

a. Antologii, ediții

Anthologie = *Anthologie du fantastique*, 2 vol. Paris, Gallimard, 1966.
Enright 1994 = *The Oxford Book of the Supernatural*. Chosen and edited by D.J. Enright, Oxford and New York, Oxford University Press.
Petrescu 2002 = Cezar Petrescu, *Aranka, ştima lacurilor. Nuvele fantastice*, ediție îngrijită şi postfață de Aureliu Goci, Bucureşti, Editura 100+1 Gramar.

b. Referințe exegetice

Bălu 1972 = Ion Bălu, *Cezar Petrescu*, Bucureşti, Editura Univers.
Biberi 1982 = Ion Biberi, *Eseuri literare, filosofice şi artistice*, Bucureşti, Editura Cartea Românească.
Caillois 1966 = Roger Caillois, *De la féerie à la science-fiction*, în *Anthologie* I: 7–24.
Caillois 1971 = Roger Caillois, *În inima fantasticului*, traducere de Iulia Soare, cuvânt introductiv de Edgar Papu, Bucureşti, Editura Meridiane.
M. Călinescu 1970 = Matei Călinescu, *Eseuri despre literatura modernă*, Bucureşti, Editura Eminescu.
G. Călinescu 1982 = G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ediție şi prefață de Al. Piru, Bucureşti, Editura Minerva.
Crowe 1848 = Catherine Crowe, *The Night Side of Nature, or, Ghosts and Ghost Seers*, 2 vol., London, T.C. Newby.
Dan 1975 = Sergiu Pavel Dan, *Proza fantastică românească*, Bucureşti, Editura Minerva.
Dan 2005 = Sergiu Pavel Dan, *Fețele fantasticului. Delimitări, clasificări şi analize*, Piteşti, Editura Paralela 45.
Gafița 1963 = Mihai Gafița, *Cezar Petrescu*, Bucureşti, Editura pentru Literatură.
Marino 1973 = Adrian Marino, *Dicționar de idei literare*, vol. I (A–G), Bucureşti, Editura Eminescu.
Ruşti 2009 = Doina Ruşti, *Dicționar de teme şi simboluri din literatura română*, Iaşi, Editura Polirom.
Todorov 1973 = Tzvetan Todorov, *Introducere în literatura fantastică*, traducere de Virgil Tănase, prefață de Alexandru Sincu, Bucureşti, Editura Univers.

RESIZED GOTHIC. *ARANKA, ŞTIMA LACURILOR* BY CEZAR PETRESCU

ABSTRACT

My works focuses on Cezar Petrescu's novella, *Aranka, ştima lacurilor*, which I interpret as a convincing example of Romanian supernatural prose. My main thesis is that Petrescu's novella constitutes a late but nonetheless original addition to the Gothic genre, fashioned according to the realities of a forlorn and mystery-imbued corner of Eastern Europe – Transylvania.

Key-words: *Romanian literature, Cezar Petrescu, short story, fantastic literature, supernatural, Gothic.*

ANTROPONIMIE, ETNOLOGIE ŞI ISTORIE. CONTRIBUȚII ALE LUI PETRU CARAMAN

MIRCEA CIUBOTARU*

Ultima lucrare inedită a savantului ieşean Petru Caraman, dintre cele douăsprezece elaborate, dar niciodată apărute la vremea lor, vede, în sfârşit, lumina tiparului[1] prin devotamentul şi strădania a doi cercetători care şi-au legat viața şi cariera profesională *şi* de sarcina meritorie a valorificării, pentru cultura românească, a operei unui om nedreptățit de istorie (de fapt, de oamenii care o fac şi o scriu). Introducerea, intitulată *Viziunea lui Petru Caraman asupra antroponimiei*, oferă câteva informații privitoare la geneza şi soarta manuscrisului şi încearcă o evaluare a acestei opere în contextul cercetărilor onomastice româneşti şi europene. Aflăm, astfel, că lucrarea, gândită ca o componentă a unei vaste cercetări a antroponimiei româneşti în context sud-est european, a fost elaborată de Petru Caraman începând din primii ani ai carierei sale universitare[2], oricum după publicarea tezei de doctorat *Datina colindatului la slavi şi la români* (redactată în polonă şi publicată în anul 1933) şi după replica *Descolindatul în orientul şi sud-estul Europei* (apărută abia în 1997), şi că era în curs de pregătire pentru tipar în 1967, dar vicisitudinile de acum bine ştiute, generate de ostracizare politică, suspiciune şi oportunism, precum şi dificultățile propriu-zise ale editării unui manuscris de dimensiuni descurajante au întârziat, până în prezent, apariția acestei cărți, care ar fi avut, probabil, un anume ecou în ştiința onomasticii româneşti. Traseul preocupărilor folcloristului pentru cercetarea antroponimiei româneşti, dificil de reconstituit în detaliile documentării şi redactării diverselor lucrări, este marcat doar de puținele texte publicate, care apar ca fragmente dintr-un proiect reconstituit din manuscrise

* Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, bd. Carol I, nr. 11, România

[1] Petru Caraman, *Conceptul frumuseții umane reflectat în antroponimie la români şi în sud-estul Europei. Prolegomene la studiul numelui personal*, ediție îngrijită, indice şi bibliografie de Silvia Ciubotaru, introducere de Ion H. Ciubotaru, Iaşi, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2011, 770 p.

[2] Nu credem că lucrarea a fost scrisă în cea mai mare parte (aproximativ 700 de pagini) în anii premergători celui de al Doilea Război Mondial, cum apreciază editoarea observând doar paginile îngălbenite de vreme (p. 26), fiindcă sunt numeroase trimiterile bibliografice la surse apărute după război, de pildă cărțile de telefon pentru Bucureşti, din anii 1945 şi 1947, citate începând chiar din primul capitol al studiului (notele 5, 9, 19, 34 etc.) şi care nu sunt adaosuri ulterioare.

ALIL, t. LII, 2012, Bucureşti, p. 175–215

rămase în diferite stadii de elaborare. Cunoscute sunt astăzi *Cum nu trebuiesc editate vechile manuscrise slavo-române*, recenzie critică (apărută abia în anul 1996) la *Pomelnicul Mănăstirii Bistrița*, editat de Damian P. Bogdan, în 1941, apoi *Les bases mystiques de l'anthroponymie. Prolégomènes à l'étude des noms personnels roumains* (1943) şi *L'Héritage romain dans l'anthroponymie roumaine* (1968, publicat în 1970).

Ideea centrală a lucrării acum apărute derivă imediat din concepția etnologului, care a situat în nucleul denominativ personal concepția străveche, mistică, de la originea mentalului popular ce determină alegerea numelui copilului apărut pe lume. Ca urmare, Petru Caraman delimitează interesul său la studiul unei singure probleme din domeniul vast al antroponimiei istorice, ignorând voit chestiunile pe care le pun numele de familie şi supranumele, în faze mai noi ale istoriei sociale a omenirii (p. 31). Mai mult, autorul alege dintre temele pe care le oferă numele individuale (personale) arhaice populare doar tema frumuseții concrete (p. 31–32), ca ideal al omului. O altă temă, a puterii, se întrevede în lucrarea rămasă în stadiul incipient, cu titlul ***Vlad**, în antroponomastica românească şi corespondentele sale slave*. Aşadar, Petru Caraman a finalizat doar o secvență dintr-un şantier de dimensiuni hasdeene, aceea în care a putut să fructifice deplin formația sa de etnolog şi cunoştințele sale istorice şi lingvistice, preferând o abordare monografică a unei singure teme, tentat de epuizarea ei prin minuțiozitatea documentării şi extensia cercetării la spațiul vecin sud-slav.

Diversitatea unor explicații şi demonstrații impune o analiză atentă a acestei cărți şi nu ne îndoim că specialiştii în domeniile conexe preocupărilor cărturarului ieşean vor evidenția chestiuni ce nu pot fi detaliate în spațiul acestei discuții. Vom prezenta aici doar unele constatări ce sunt menite a evalua originalitatea lucrării în lingvistica şi etnologia română, precum şi o seamă de observații făcute cu aceeaşi grijă pentru promovarea spiritului critic pe care, cu prisosință, Petru Caraman însuşi l-a cultivat cu insistență în întreaga sa operă.

Mai întâi, nu este lipsită de interes circumscrierea noutății ideii centrale a lucrării, subliniată atât de autorul însuşi, de regulă în pasaje polemice cu tagma lingviştilor, cât şi de semnatarul *Introducerii*. Astfel, Ion H. Ciubotaru, situând, corect, cele două lucrări ale savantului despre colindat şi descolindat într-o fază direct premergătoare studiului antroponimic acum editat, reaminteşte concluzia că urările colindătorilor şi darurile oferite de gazde au un substrat magic, acelaşi care motivează, la origini, denominația personală augurală, idee care se regăseşte „întocmai în acest compartiment al filologiei, iar cel ce le-a scos în evidență, pentru prima oară, a fost tot Petru Caraman. El s-a oprit asupra antroponomasticii, pentru că a avut intuiția să constate că, mai ales în acest domeniu, pot fi identificate numeroase puncte de convergență cu etnologia". Din păcate, adversitățile bine-cunoscute l-au privat „de recunoaşterea europeană ce i s-ar fi cuvenit" în domeniul etnolingvisticii (p. 8).

Problema priorității absolute a unei idei în domenii atât de vaste, cum sunt etnologia şi lingvistica, este spinoasă, iar atribuirea şi datarea gândului inițial mai

totdeauna riscante, fiindcă mereu cercetarea descoperă idei vechi în expresie nouă, aşa cum, de mai multe ori, a atras atenția, dintre lingviştii importanți, de pildă, Eugeniu Coşeriu. De altfel, nu eventuala prioritate în sine a unei idei este faptul cel mai meritoriu al unui creator, ci rodnicia gândului în posteritatea aceluia, adesea recunoscut ca mentor al unei şcoli de gândire sau al unei noi direcții de cercetare. Ion H. Ciubotaru însuşi menționează numele câtorva învățați polonezi care ar fi putut da imboldul decisiv pentru abordarea etnolingvistică a antroponimiei, conchizând însă că „Nici unul [...] nu a investigat numele de veche tradiție, numite şi nume personale, prenume sau nume de botez, cercetate cu atâta atenție de învățatul român" (p. 9), delimitare exactă a temei de cercetare şi a extensiei acesteia. Pentru a contura mai precis chestiunea priorității în discuție, adăugăm observația că tânărul cercetător Petru Caraman s-a format într-o perioadă de efervescență a investigării mentalităților arhaice, atât în comunitățile primitive, cât şi în culturile populare istorice şi contemporane, ceea ce a condus la constituirea etnologiei şi antropologiei, aşa cum le cunoaştem astăzi, astfel încât ideile novatoare „pluteau în aer", iar gândirea magică de la originile culturii umane era recunoscută ca o realitate incontestabilă. Animismul, magia, sacrul, mitul, ritul, tabuul, totemismul, toate indistincte anterior în conceptele generalizatoare de 'religie' sau 'mitologie', şi-au găsit locul bine definit şi articulat în reconstrucțiile mentalului arhaic, începând cu A. Comte (care a înțeles magia ca formă a gândirii religioase) şi continuând cu E.B. Tylor, Fr. Nietzsche, J.G. Frazer, E. Durkheim, M. Mauss, H. Hubert, S. Freud, Arnold van Gennep, R. Otto, L. Lévy-Bruhl, B.K. Malinowski, A. Radcliffe-Brown, Mircea Eliade şi mulți alții. Cel puțin pe unii dintre aceştia Petru Caraman îi citise încă de la începutul formării sale ca folclorist şi etnolog. Care este locul lui Petru Caraman în succesiunea acestor mari creatori de idei în cultura europeană este dificil de stabilit în formulări sintetice (altele decât acelea care fac, de regulă, ierarhizări şi clasamente în termeni cantitativi). Pentru etnologia românească, aparent, ar fi mai simplu, dacă absența savantului din spațiul ştiințific public timp de patru decenii nu ar pune problema impactului ca expresie a valorii unei opere anume.

Lingviştii români de după B.P. Hasdeu şi Lazăr Şăineanu, sincronizați cu preocupările ştiințifice occidentale şi beneficiind de bogatul material oferit de folcloriştii epocii lor, au valorificat informațiile ce veneau dinspre cultura populară pentru explicarea diverselor fenomene de limbă, între care şi suportul magic/superstițios al mai multor categorii onomastice. De pildă, Ovid Densusianu (*Concordanțe*: 83–97) cita cunoscutele, azi, exemple de etimologie populară ce asociază numele unor sfinți calendaristici cu presupuse efecte asupra naturii şi oamenilor, în virtutea aceleiaşi credințe magice: Pricopul (Sf. Procopie) pricopeşte grânele, Grigore Teologul ologeşte, Sf. Foca aduce focul, Sf. Varvara (Barbara) îmbărburează. Exemple similare erau găsite şi în limba şi credințele populare franceze. I.-A. Candrea (1928: 120–122) a îmbogățit lista acestei categorii de nume cu alte exemple româneşti şi străine. Eruditul lingvist a inventariat şi categoria numelor (comune, majoritatea de animale) interzise de același tabu cu motivare

magică, nume între care cele ale diavolului sunt cele mai numeroase. N. Iorga, într-o conferință la Institutul Sud-Est European, menționa, e drept, enunțând doar, între numele de botez pe acelea care „menesc", „nume care represintă un auguriu [...] pentru copil, o urare pentru viața lui..." (Iorga 1934: 7), dovadă că ideea dezvoltată apoi de Petru Caraman până la dimensiunile unei monografii nu era o temă de investigație nouă și nici nu putea fi, de vreme ce o preocupare de aproape trei milenii, de la presocratici, Heraclit și, apoi, de la celebrul *Cratylos* al lui Platon și până în veacul al XIX-lea meditațiile despre natura și originile limbajului și despre relațiile dintre cuvinte și realiile desemnate au împărțit pe filozofi în cunoscutele direcții: naturalistă (φύσει) și convențională (θέσει)[3], iar sintagma latină *nomen omen* sintetiza principiul magic al denominației într-o expresie memorabilă.

Această sumară schiță a conturării unei idei în doar primele patru decenii ale secolului trecut, care ușor s-ar putea extinde printr-o consistentă bibliografie străină și românească, are rostul de a circumscrie mai exact locul și contribuția lui Petru Caraman în istoria unui domeniu al onomasticii românești și europene, fiindcă aprecierea lui Ion H. Ciubotaru privitoare la studiul *Les bases mystiques de l'anthroponymie. Prolégomènes à l'étude des noms personnels roumains*, apărut în revista „Balcania", VI, 1943, este excesivă și nedemonstrată: „Lucrarea reprezintă un moment de răscruce în cercetarea antroponimiei românești și europene. Principiile teoretice pe care se întemeiază, originale și profund novatoare, deschid noi orizonturi de abordare a domeniului..." (p. 13); „Până la Petru Caraman și Claude Lévi-Strauss, fenomenele de denominație au fost cercetate doar la suprafață, lingviștii nerătându-se interesați de urmărirea aspectelor etnologice ale antroponimelor" (p. 22). Această ultimă pură afirmație este, desigur, o reproducere a opiniei subiective a lui Petru Caraman însuși, care, într-o scrisoare din 1974 către Octavian Buhociu, mărturisea: „Așa cum înțeleg eu această disciplină – și cum ar trebui înțeleasă de toată lumea – *antroponimia* nu este numai lingvistică, ci și folclor; ba mai cu seamă folclor. Într-adevăr, în complexul ei lingvistico-folcloric, cel ce constituie esența însăși este folclorul, măcar că de faptul acesta, atât de bătător la ochi, prea puțini sunt conștienți. Lingviștii, avizi a-și întinde cât mai departe granițele disciplinei lor, s-au grăbit s-o acapareze integral, oferindu-ne-o amputată" (p. 23). Acest text, considerat *stricto sensu* de Ion H. Ciubotaru, ne-ar apărea ca surprinzător pentru gândirea unui savant de talia lui Petru Caraman, dacă nu am lua seama la natura personală a documentului, căci ușor se poate decela aici un orgoliu al priorității și importanței unei preocupări, într-o înșiruire de afirmații care nu au rolul de a defini cu adevărat științific domeniul științei antroponimiei. Observăm, mai întâi, că Marcel Mauss scria despre *L'âme et le prénom* în 1929, iar alți etnologi despre numele personale ale indivizilor din diverse triburi (H.R. Voth, 1905, C.W.M. Hart, 1930, D.F. Thomson, 1946, J.H.M. Beattie, 1957, J. Middleton, 1961)[4]. Apoi, antroponimia este văzută de Petru Caraman ca un fel de proprietate

[3] Pentru evoluția acestei dispute, vezi îndeosebi *Limbajul între fuvsei* și *qevsei*, traducere de Eugen Munteanu și Ana-Maria Prisacaru, în Coșeriu 2009: 53–72.

[4] Vezi *Bibliografia* la Lévi-Strauss 2011.

comună, unii părtași fiind mai avizi decât alții în tendința de stăpânire asupra domeniului[5]. Un adevăr este aici, dar numai din perspectiva slăbiciunilor omenești ale autorilor, nu și din cea epistemologică, singura care este relevantă. Cazul toponimiei, aprig și cu gelozie profesională disputat de mulți specialiști, dar de și mai mulți amatori, este grăitor: lingviști, geografi și istorici străbat adesea teritoriul cu satisfacția vânătorii de trofee rare, de regulă ignorându-se reciproc. Trecând, fără alte comentarii, peste puseul subiectiv, să observăm mai degrabă limitările inacceptabile pe care le formulează savantul ieșean, în mod paradoxal, el însuși având o solidă pregătire lingvistică. Dacă trebuie să înțelegem, în sfârșit, că antroponimia este un complex lingvistico-folcloric având ca principal scop identificarea motivației magice a denominației personale, urmează să excludem din domeniu sau măcar să marginalizăm un noian de probleme care au apărut și stăruie totuși în afara spațiului și timpului folcloric, precum cele propuse cercetării în ultimul secol, anume distincțiile teoretice dintre nivelul lexical și cel onomastic în limbă, definirea structurii semantice a numelui propriu, a funcțiilor sale specifice, stabilirea categoriilor onomasticii și clasificările acestora, apariția și constituirea istorică a sistemului modern al numelui dublu, evoluția raporturilor dintre denominația oficială și cea populară, identificarea structurilor și reflexelor sociale din inventarul antroponimic național, fenomenul universal al modei onomastice, ideologia și sociologia numelor proprii, stilistica acestora în operele literare și în uzul popular, interferențele sistemului antroponimic cu cel toponimic, funcționarea specifică a antroponimelor, care au o gramatică diferențiată de aceea a numelor comune etc. Toate acestea constituie, în evoluția lor firească, știința antroponomasticii, chiar dacă Petru Caraman le consideră neimportante pentru el însuși. Și dacă, totuși, prin *folclor* Petru Caraman ar înțelege nu numai expresia mentalului arhaic sau popular, ci și gândirea vorbitorilor care creează și utilizează continuu numele personale, atunci din nou simplifică polemic adevărul, fiindcă niciodată lingvistica nu a eludat cercetarea relației dintre conținut și expresie în limbă, cu excepția unor momente și orientări din evoluția acestei științe, din secolul trecut, când excesul de formalism generat de structuralism (ca în glosematică) a întrerupt episodic o îndelungată tradiție a cercetării raportului fundamental dintre limbă și gândire. Dimpotrivă, abia obiectul cercetării propus de Petru Caraman ne apare ca amputat, cel puțin în privința ignorării atâtor chestiuni, altele decât cele care l-au preocupat de-a lungul vieții sale.

[5] Se pare că lingviștii sunt „vinovați" de a se fi grăbit cu studierea numelor proprii, fără să aștepte trezirea mai întâi a interesului, pentru acest domeniu, al altor specialiști, de pildă al istoricilor, fiindcă și Michel Pastoureau (2004: 351–352), preluând, probabil, critica lui Claude Lévi-Strauss, formula următorul reproș: „De-acum înainte, ne este permis să ne întrebăm de ce oare timp atât de îndelungat istoricii medievişti s-au interesat atât de puțin de acest aspect. Ei au abandonat cercetarea numelor filologilor, care s-au închis uneori în certurile specioase privind etimologia sau fonetica". Reputatul medievist francez nu precizează însă dacă disputele etimologice și explicațiile fonetice, în afară de defectul de a fi fost „uneori specioase" – dar alteori cum erau? –, au putut servi la clarificarea măcar a unor probleme ale antroponimiei istorice și dacă nu cumva tocmai rigorile impuse de analiza lingvistică modernă a numelor au limitat, fără să poată descuraja complet, fanteziile debordante ale multor istorici, geografi sau... etnologi. Exemplele sunt numeroase și la îndemână oricând.

Sunt de făcut câteva observații și în privința comparației operei lui Petru Caraman cu *La pensée sauvage* (1962) a lui Claude Lévi-Strauss, în care, de asemenea, numele de persoane sunt văzute ca expresie a unui mod arhaic de raportare la real, astfel încât, apreciază Ion H. Ciubotaru, concluziile savantului francez, exceptând problema totemismului, „nu se deosebesc câtuși de puțin de observațiile etnologului român, formulate cu două decenii înainte, pe baza materialelor culese de la ruralii popoarelor din Peninsula Balcanică" (p. 22). Apoi, amintind cele trei funcții ale numelor proprii enunțate de etnologul francez, anume identificarea, clasificarea și semnificarea, prefațatorul consideră că această concepție „amintește frapant de opinia cercetătorului ieșean, care arată că alegerea *prenumelui* nu se face la întâmplare, ci în virtutea unor *coduri*, reprezentând mijloace de a fixa semnificații" (p. 22). Trecând peste obsesia priorității lui Petru Caraman, care de altfel nici nu este reală, de vreme ce textul lui Claude Lévi-Strauss, fundamental pentru întreaga sa concepție, a apărut în anul 1945 (*L'Analyse structurale en linguistique et en anthropologie*, inclus în volumul *Antropologia structurală*, trad. rom. 1978), operele celor doi savanți ne apar ca produse ale unui curent de gândire cu preocupări sincrone în întreaga Europă din prima jumătate a secolului al XX-lea, dar cu metode diferite. Orice comparație pune în evidență, cel puțin în problema aici urmărită, deosebiri atât de marcate, încât apropierea celor două nume poate avea doar motivația unui anume prestigiu de erudiție. Astfel, Claude Lévi-Strauss (născut în anul 1908), apropiat ca vârstă de Petru Caraman, aparține altei paradigme culturale, cea occidentală, cu o tradiție filosofică, științifică și epistemologică incomparabil mai bogată și mai înaltă, cu deschidere spre cercetarea etnologică planetară și cu posibilități de documentare nelimitate. De aceea, toate marile lucrări care au marcat decisiv evoluția folcloristicii spre etnografie, etnologie și antropologie, paralel cu maturizarea sociologiei, vin din această lume. În afara demersului teoretic superior, grăitor este modul în care etnologul francez raportează metodologic etnologia la lingvistică. Dacă Petru Caraman vedea în lingvistică o concurentă neîmplinită și avidă a etnologiei, chemată probabil doar să rezolve etimologii și să identifice sensuri pierdute ale cuvintelor comune sau ale numelor proprii, Claude Lévi-Strauss valorifică metodologic modelul fonologiei lui N. Trubetzkoy, aplicând în antropologie analiza structurală și funcțională, recunoscând și promovând astfel ideea că lingvistica devenise o știință-pilot pentru toate disciplinele sociale. Diacronia faptelor izolate este subordonată identificării structurilor și funcțiilor în sincronia sistemelor, fără ca, totuși, istoria să fie izgonită din demersul analitic. Oricât ne-am străduit, nu am reușit să găsim în lucrarea lui Petru Caraman, nici în vreun paragraf enunțiativ-teoretic, nici într-o aplicație concretă, ideea că antroponimele cercetate s-ar constitui într-un cod, adică într-un sistem coerent de semnificații, așa cum aceștia termeni sunt definiți de teoria comunicării aplicată la domeniul limbii de Roman Jakobson sau de semantica structurală. Nimic despre funcția de clasificare a numelui propriu, despre care vorbește Claude Lévi-Strauss (în *Gândirea sălbatică*), nu descoperim în cartea acum prezentată. Dimpotrivă, doar simpla parcurgere a *Cuprinsului* ne arată o listă

de nume proprii dintr-un domeniu onomasiologic (frumusețea), abordate izolat, etimologic și în evoluția semantică a apelativelor din care provin, urmărindu-se și repartiția teritorială, eventual și prezența în limbi învecinate, sau statutul lor sociolingvistic. Concluzia cercetării: aceste nume au avut, în zorii limbii române, o motivație magică, fiind nume augurale. Atât și nimic mai mult.

Apoi, care este gândirea, cu limba ce o exprimă, pe care o cercetează Claude Lévi-Strauss? Nu este gândirea sălbaticilor, nici aceea a unei umanități primitive sau arhaice, ci „gândirea în stare sălbatică, distinctă de gândirea cultivată sau domesticită în vederea obținerii unui randament" (Lévi-Strauss 2011: 225). Este gândirea caracterizată prin ambiție simbolică devorantă, atenție scrupuloasă a concretului și prin unitate a acestor două atitudini, gândire reflectată în acțiunea magică, rituală, lipsită de eficacitate, deosebită de acțiunea practică și eficientă și care implică deosebirea dintre religie, care constă într-o *umanizare a legilor naturale* (antropomorfismul naturii), și magie, a cărei esență se dezvăluie în *naturalizarea acțiunilor umane* (fiziomorfismul omului). Între cele două stadii sociale și două gândiri trecerea este graduală (Lévi-Strauss 2011: 226–227). Lumea care utilizează numele studiate de Petru Caraman, mult evoluată, este aceea a lui *homo religiosus*, în care magicul este subiacent.

Ca urmare, și denominația personală este diferită în cele două tipuri de gândire. „Sistemele de denumire și clasificare, numite în mod obișnuit totemice, își împrumută valoarea operatorie din caracterul lor formal. Ele sunt coduri, în măsură să vehiculeze mesaje ce pot fi transmise în termenii altor coduri și să exprime în sistemul lor propriu mesaje primite prin canalul unor coduri diferite", scrie Claude Lévi-Strauss (2011: 83). „În sistemele pe care le luăm aici în considerare [= totemice] indivizii nu sânt numai așezați în clase; apartenența lor comună la o clasă nu exclude, ci implică necesitatea ca fiecare să ocupe o poziție distinctă și să existe o omologie între sistemul indivizilor în cadrul unei clase și sistemul claselor în cadrul categoriilor de un grad mai ridicat [...]. Numele proprii nu formează [...] o simplă modalitate practică a sistemelor clasificatorii pe care ar fi de ajuns s-o citățm în urma celorlalte modalități. Ele pun o problemă etnologilor, mai mult chiar decât lingviștilor. Pentru lingviști problema este aceea a naturii numelor proprii și a locului lor în sistemul limbii. Pentru noi e vorba și de aceasta, dar și de altceva, pentru că sântem confruntați cu un dublu paradox. Noi trebuie să stabilim că numele proprii fac parte integrantă din sistemele tratate de noi ca fiind coduri, adică mijloace de a fixa semnificații, transpunându-le în termenii altor semnificații. Am putea-o face oare, dacă ar trebui să urmăm preceptele logicienilor și ale anumitor lingviști și să admitem că numele proprii sânt, după formula lui Mill, *meaningless* – lipsite de semnificație?" (Lévi-Strauss 2011: 175)[6].

Studiind un foarte mare număr de societăți primitive, Claude Lévi-Strauss constată că „numele proprii ne-au apărut ca fiind apropiate cu numele de specii

[6] Precizăm aici că teoria „sensului zero" al numelui propriu, susținută de unii logicieni și lingviști de formație pozitivistă (între care S. Ullmann și A. Gardiner, acesta combătut de Claude Lévi-Strauss), este de mult depășită.

[din ştiinţele naturale], mai cu seamă în cazurile în care joacă limpede rolul de indicative de clasă, prin urmare atunci când aparţin unui sistem semnificant" (Lévi-Strauss 2011: 205). „În măsura în care ţin de un ansamblu paradigmatic, numele proprii formează marginea unui sistem general de clasificare, şi sunt, în acelaşi timp, prelungirea şi limita lui... Caracterul mai mult sau mai puţin «propriu» al numelor nu este determinabil în mod intrinsec, nici prin simpla lor comparare cu celelalte cuvinte ale limbajului, el depinde de momentul în care fiecare societate declară drept încheiată opera sa de clasificare. A spune că un cuvânt este înţeles ca un nume propriu înseamnă a spune că el se situează la un nivel dincolo de care nicio clasificare nu mai este necesară, nu în mod absolut, ci în cadrul unui sistem cultural determinat. Numele propriu rămâne întotdeauna de partea clasificării. Prin urmare, în fiecare sistem, numele proprii reprezintă cuante de semnificaţie, mai jos de care nu se face altceva decât o prezentare" (Lévi-Strauss 2011: 221)[7].

Dacă întreaga teorie a lui Petru Caraman se reduce la constatarea că „alegerea prenumelui nu se face la întâmplare" (cum conchide Ion H. Ciubotaru, p. 22), ci pentru a meni copilului nou-născut frumuseţe fizică, noi nu putem vedea aici nicio urmă de cod şi de clasificare, cel puţin în sensul acestui termen definit de Marcel Mauss, Henri Hubert şi Claude Lévi-Strauss. Atât ca folclorist şi etnolog, cât şi ca lingvist, Petru Caraman este un tradiţionalist, format în curentul de gândire pozitivist, dominant în estul Europei, inclusiv în România şi, desigur, la Iaşi. Ca lingvist, este un neogramatic din şcoala lui A. Philippide şi Ilie Bărbulescu, apoi a slaviştilor polonezi, fiind preocupat de etimologie şi observând cu grijă legile fonetice. La începutul carierei sale ştiinţifice, sub autoritatea lui Ovid Densusianu, folcloristica era încă o *ancilla philologiae*, iar emanciparea ei, pentru Petru Caraman, se produce în timpul studiilor doctorale. Chiar dacă tânărul savant se va îndrepta hotărât spre folcloristică şi etnologie, dimensiunea lingvistică a operei sale rămâne importantă, rezultând o sinteză de un tip pe care, în cultura română, îl găsim mai înainte la Dimitrie Cantemir şi B.P. Hasdeu. Dacă pe spaţii mai restrânse şi cu material mai puţin bogat preocupările pentru conjuncţia celor două domenii în cercetarea interdisciplinară (deja numită, după 1920, *etnolingvistică*) erau destul de bine conturate mai ales în şcoala bucureşteană, prin O. Densusianu, I.-A. Candrea, Tache Papahagi şi Pericle Papahagi, extensia prin erudiţie poliglotă a ariei de investigaţie a culturilor populare slave din jurul României, precum şi

[7] Dar nici măcar această concepţie expusă de Claude Lévi-Strauss nu este nouă, fiindcă o identificăm în *Esquisse d'une théorie générale de la magie*, de Marcel Mauss şi Henri Hubert, publicată în 1902–1903: „... magia este posibilă numai pentru că acţionează cu specii clasificate. Speciile şi clasificările reprezintă ele însele fenomene colective, fapt dovedit de caracterul lor arbitrar şi de numărul redus de obiecte alese la care se limitează. Pe scurt, de îndată ce avem o reprezentare a proprietăţilor magice, ne aflăm în prezenţa unor fenomene asemănătoare cu cele privitoare la limbaj. Aşa cum nu există un număr infinit de denumiri pentru un anumit lucru, aşa cum nu există decât un număr redus de semne pentru lucruri, aşa cum cuvintele nu au decât legături îndepărtate sau chiar nule cu lucrurile desemnate, tot aşa, între semnul magic şi lucrul semnificat nu există decât legături strânse, dar ireale, de număr, sex, imagine şi, în general, de însuşiri cu totul imaginare, însă imaginate de societate" (Mauss, Hubert 1996: 99–100).

aprofundarea documentară de o răbdare şi acribie puţin obişnuite îl aşază pe Petru Caraman în rândul spiritelor enciclopedice ale spaţiului est-european, moştenitoare ale tradiţiei comparatiste şi istoriste a veacului al XIX-lea.

În anii în care Petru Caraman elabora prima variantă a lucrării sale, o bogată bibliografie europeană atestă preocupări ample şi serioase pentru studiul numelor de persoane (şi de locuri), originea antroponimelor nefiind deloc neglijată. Dimpotrivă, lingvistica a avut mereu în preocupările sale problemele genezei numelor comune şi proprii. Etimologia şi semantica au ca raţiune de a fi tocmai înţelegerea proceselor de desemnare şi semnificare de la începuturile limbajului uman sau măcar din fazele constituirii limbilor naţionale, încercând să descifreze atât realităţile denotate, cât şi mentalităţile care au generat semnificaţiile sau schimbările semantice. Aşadar, cu mult înainte de Petru Caraman şi de Claude Lévi-Strauss, sociologi, antropologi şi lingvişti europeni au discutat numele proprii augurale sau cele tabu, ambele categorii având aceeaşi motivaţie magică. Câteva exemple sunt reprezentative pentru această preocupare.

A. Meillet, în *Quelques hypothèses sur des interdictions de vocabulaire dans les langues indo-européenes*[8], citând pe J.G. Frazer şi A. van Gennep pentru numele personale tabu, sporeşte inventarul cunoscut de cuvinte comune dispărute din unele limbi indo-europene ca urmare a interdicţiei, precum cele referitoare la urs, şarpe, şoarece, vulpe, partea stângă a corpului şi altele. Într-o monografie, sociologul Alfredo Niceforo, cu material datorat lui A. van Gennep, A.N. Webster, L. Lévy-Bruhl, J.G. Frazer, Havelock Ellis, A. Meillet, exemplifică în ample capitole numeroase modalităţi în care se manifestă *la magie de mots* (Niceforo 1912: 201 şi urm.), de pildă argoul magic, tabuurile şi eufemismele numelor comune sau proprii (ale divinităţii, animalelor, morţii, ocupaţiilor sacre), puterea magică a numelor personale, între care şi numele augurale (ilustrate, la japonezi, de *Matsu*, *Take*, *Tama*) (Niceforo 1912: 208–211), originile preistorice ale argoului magic, originile magice ale pudorii şi interdicţiile cuvintelor impudice etc. El invocă principiul magiei *similia similibus evocantur* („le semblable attire le semblable") şi distinge magia prin contagiune şi prin simpatie (Niceforo 1912: 206–207), dovadă că deja la începutul secolului al XX-lea aceste principii (sau legi), formulate cu două decenii mai înainte (în 1890) de J.G. Frazer (1980 : 30–33), erau cunoştinţe consolidate. Mai târziu, într-o lucrare devenită clasică, Albert Dauzat rezuma constatări devenite truisme ale epocii: „Avec les noms de personnes on peut plonger au tréfonds de l'âme populaire parmi les âmes défunts. Ne sont-ils pas les symboles vivants de croyances, des superstitions évanouies? La valeur magique attribuée aux mots dans les sociétés anciennes apparaît avec une force particulière dans les noms qui désignent l'individu. Pour le primitive, [...] le nom est attaché inséparablement à l'être désigné, il fait corps avec lui, à tel point que les sauvages cachent leur véritable nom aux inconnus pour se préserver des maléfices"

[8] Broşură tipărită în anul 1906, dar nedifuzată, retipărită în vol. *Linguistique historique et linguistique générale* (1921) (Meillet 1926: 280–291).

(Dauzat 1932: 7). Asemenea mentalitate, exemplificată la negrii din Sudan, care dau copiilor numele fetişului dominator în săptămâna naşterii, a fost epurată de creştinism prin impunerea instituţiei sfinţilor patroni, dar a supravieţuit în credinţa contrară, manifestată în tabuul lingvistic ce a eliminat numele lui Yahve din antroponimia ebraică, numele lui Isus în Evul Mediu şi numele *Maria* din onomastica spaniolă. Şi, în continuare: „Le mot en lui-même est réputé avoir ses vertus: le nom exercera, croit-on, une influence sur l'enfant [...]. À l'heure actuelle, il existe encore des esprits qui croient à l'action du prénom sur l'individu: l'*onomacie* compte toujours des adeptes et a donné naissance à toute une littérature, qui n'est pas sans intérêt pour l'histoire des croyances" (Dauzat 1932: 7–8). Autorul reia şi exemplifică această idee, afirmând fundamentul mistic al denominaţiei personale „soit qu'on remerciât la divinité du don d'un fils, soit qu'on voulût placer l'enfant sous une protection céleste, ou, plus simplement, l'influencer favorablement par la vertu magique d'un vocable" (Dauzat 1932: 53). În această direcţie, trebuie remarcat şi efortul indo-europeniştilor, o lucrare semnificativă fiind, după aceea a lui A. Meillet, deja menţionată, opera de căpetenie a lui Émile Benveniste, *Vocabularul instituţiilor indo-europene*, în care se dezvăluie gândirea religioasă ce se întrezăreşte în termeni astăzi fie goliţi de semnificaţii spirituale sau cu semnificaţii schimbate, îndeosebi în Cartea a VI-a, *Religia* (Benveniste 2005).

Articolul lui Petru Caraman din anul 1943, *Les bases mystiques de l'anthroponymie*, abordează tema numelor proprii (care au acelaşi regim cu apelativele, cuvintele fiind consubstanţiale cu lucrurile desemnate) cu sens augural sau, dimpotrivă, ca tabu, cu exemple din comunităţile primitive şi din culturile populare. Etnologul nu-şi arogă prioritatea ideii, dimpotrivă, „c'est un fait généralement connu aujourd'hui que les noms d'homme sont l'expression d'une ancienne conception mystique, d'autant plus enracinée, qu'une société est plus proche de la nature" (Caraman 1943: 469). Într-adevăr, problema era cunoscută (J.G. Frazier, *Taboo and the peril of the soul*, 1920, şi Edward Clodd, *Magic in names and other things*, 1920, sunt citaţi de Petru Caraman), dar la noi puţin ilustrată, meritul lui Petru Caraman fiind acela de a pune în circulaţie ştiinţifică alte exemple din spaţiul slav şi grecesc, descriind şi practicile însoţitoare. Reţinem doar câteva nume augurale, dintre cele ce au o anumită frecvenţă şi în antroponimia românească: *Pamfil*, *Pantazi*, *Polizu*, *Polihroniade*, *Zosima* (din greacă[9]), *Dabija* (şi *Dajbog*, nemenţionat), slave. O discuţie cu un punct de vedere original, pe care o semnalăm în mod special, priveşte chestiunea controversată a originii şi moştenirii numelui roman *Traian* (Caraman 1943: 486–487).

L'Héritage romain dans l'anthroponymie roumaine trebuie semnalat ca un text aparte şi oarecum surprinzător în opera lui Petru Caraman. Textul, în franceză, sumar şi fără bibliografia aferentă, a fost prezentat la al XII-lea Congres Internaţional de Lingvistică şi Filologie Romanică de la Bucureşti, din anul 1968 (Caraman 1970: 1107–1113). Ion H. Ciubotaru relatează împrejurările comunicării

[9] Unele etimologii sunt înregistrate şi de August Fick (1894: 133, 228, 229, 237, 238).

şi efectele ei, prezentându-le ca pe o cabală împotriva omului ostracizat de atâta vreme (*Conceptul frumuseţii umane...*, p. 20–21, şi I.H. Ciubotaru 2008: 346–348). Lingvistul ieşean ataca o teză considerată oficială, cu atât mai mult, cu cât aceasta era atribuită lui Al. Graur, personaj cu poziţie importantă în lumea academică a epocii, citat cu lucrarea cunoscută, sinteza *Nume de persoane*, apărută în anul 1965. O discuţie a comunicării a existat doar între I. Pătruţ şi Petru Caraman, dar rezumatul ei nu a fost consemnat în *Actele Congresului* (ca în multe alte cazuri). Biograful etnologului, care este şi prezentatorul volumului de faţă, ştie că s-a produs o rumoare în culise, discuţii desigur „tendenţioase", „care susţineau că profesorul nu reuşise să-şi argumenteze afirmaţiile făcute". Ipoteza că acesta chiar nu convinsese măcar pe cei de bună credinţă nu este luată în calcul. Doar Constantin C. Giurescu, solicitându-i savantului ieşean peste câţiva ani unele lămuriri, declara într-o scrisoare că era impresionat de argumentele în favoarea originii latine a sufixului *-esc*, *-escu* (nefiind clar dacă alte chestiuni erau la fel de bine susţinute). Oricum, Al. Graur nu a răspuns la acest atac (termenul poate fi folosit, dată fiind vehemenţa criticii) şi nici „o poziţie oficială nu a existat". De ce ar fi trebuit declarată o asemenea poziţie, Ion H. Ciubotaru nu spune, dar sugerează că teza lui Al. Graur era atunci o dogmă, Academia Română trebuind să dea verdicte în controversele de această natură. Prefaţatorul apreciază că argumentele lui Petru Caraman erau „temeinice", iar „restabilirea adevărului ştiinţific se sprijină pe o judicioasă punere în valoare" a aportului limbii latine clasice şi populare.

Străduindu-ne să nu fim tendenţioşi în niciun fel, să observăm mai multe aspecte ale acestei dispute cu ton de polemică, fără a putea intra în detaliile evoluţiei sale. Chestiunea litigioasă constă în alternativa: există (şi în ce măsură?) sau nu există o moştenire a antroponimiei romane în antroponimia românească? Petru Caraman începe expunerea sa cu considerația că, limba română fiind romanică, „en vertu de la logique" adevărul afirmativ s-ar impune „de la façon la plus naturelle" (Caraman 1970: 1107), chiar fără a verifica mai întâi faptele lingvistice, cu argumentul că nu este logic ca un domeniu întreg al limbii române, anume antroponimia, să dispară, cum afirma Al. Graur în lucrarea citată (1965: 51), întrerupându-se astfel tradiţia romană ancestrală. Explicaţia acestei teze, considerată falsă, constă într-o „tyrannique tradition" a unei metode de cercetare eronate, aceea de a explica antroponimia unui popor romanic ca moştenire a antroponimiei latinei clasice. Remediul nu poate veni decât de la recursul la argumentele latinei populare, dialectale, aşa cum se poate reconstitui mai ales din miile de inscripţii descoperite în întreaga Romanie. Această cerinţă este declarată a fi „un principe dirigeant" al romanistului care ar aborda problema în discuţie (Caraman 1970: 1107–1108).

Mai multe comentarii suscită aceste aprecieri generale, răspunsul neputând fi dat aici decât în termeni tot atât de generali. Unele critici ale lui Petru Caraman sunt fie inexacte, fie nedrepte, fie eronate. Mai întâi, în domeniul ştiinţelor umaniste şi istorice, între care filologia (în sens larg) ocupă un loc de seamă de peste două milenii, nici logica fără fapte şi nici faptele fără (sau pe lângă) logică nu

au condus spre un rezultat viabil. Apoi, de ce nu ar fi logice dispariţiile sau restrângerile drastice ale unor domenii onomasiologice în evoluţia limbilor de vreme ce au dispărut înseşi realităţile desemnate, mai ales dacă acestea erau zone de civilizaţie şi cultură superioare, cum au fost, de exemplu, civilizaţia urbană din Dacia romană sau navigaţia la Marea Neagră, ocupaţie străină lumii rustice romanice de după abandonarea Daciei. Ca factor de cultură, antroponimia este unul dintre cele mai mobile compartimente ale unei limbi, încât ipoteza unei schimbări radicale, prin pierderi şi înnoiri, nu este o simplă tentaţie ilogică. De altfel, iată ce scria însuşi Petru Caraman, în jurul anului 1970, în legătură cu dispariţia unor nume la românii sud-dunăreni: „Noi credem că la acea veche epocă la care ne referim, prenumele în chestiune au existat şi la ceilalţi români, dar ele vor fi dispărut fără urmă. Se ştie cât de fluctuante sunt numele de persoane după tot felul de împrejurări şi cu cât mai puţin rezistente sunt decât apelativele" (*Conceptul frumuseţii umane...*, p. 743). Într-adevăr, logica e bună acum! Cazul antroponimiei gallice şi al sistemului trinominal latin, dispărute total în Franţa prin creştinare, al antroponimiei latine înlocuite aproape complet de numele germanice în catalană, în secolele al IX-lea – al XII-lea, şi cel al uitării numelor proprii autohtone din Dacia romanizată sunt suficiente pentru a verifica funcţionarea unei anume logici. Şi, iarăşi, observăm că savantul ieşean distingea două tradiţii, una tiranică şi falsificatoare, a erudiţilor, şi alta ancestrală, viabilă, a romanităţii populare. În principiu, admitem că există tradiţii bune şi tradiţii proaste, dar problema este aceea a argumentelor opţiunilor noastre pentru acestea. Incriminarea lui Al. Graur era, în fond, selectivă, fiindcă acesta susţinea un punct de vedere aproape unanim la romaniştii străini şi lingviştii români (A. Philippide, Sextil Puşcariu, Ştefan Paşca, N. Drăganu, N.A. Constantinescu), care nu reuşiseră să propună ca probabil moştenite decât doar câteva nume latine, conservate cu forme vechi în denumirile unor sărbători.

În sfârşit, este total inexactă aprecierea că lingvistica romanică era prizoniera materialului oferit de latina clasică şi că aceasta ar fi ignorat antroponimia latină populară. Oricine răsfoieşte măcar o istorie a romanisticii sau tratatele consacrate formării limbii române ale lui Ovid Densusianu, A. Philippide, Sextil Puşcariu, Al. Rosetti, G. Ivănescu, volumul II (1969) al tratatului academic nefinalizat, monografiile lui Sorin Stati (1961) şi H. Mihăescu (1960/1979/1993) consacrate latinei dunărene, va lua imediat cunoştinţă de amplele discuţii referitoare la distincţiile dintre latina clasică şi varietăţile teritoriale sau sociale ale latinei comune (concept controversat) numite *latină vulgară*, *populară*, *vorbită*, *dialectală*, precum şi de valorificarea inscripţiilor, pentru etimologii şi pentru înţelegerea proceselor evolutive spre limbile romanice. Izvoarele epigrafice editate de Th. Mommsen (*Corpus Inscriptionum Latinarum* – CIL), apoi marile serii *Inscriptiones Latinae Selectae* (1892–1916), cu informaţiile valorificate în *Thesaurus Linguae Latinae* (1900 sqq.), cu un *Onomasticon* separat, şi *Thesaurus Linguae Latinae Epigraphicae* (1904 sqq.), au pus la dispoziţia romaniştilor un material enorm pentru descrierea latinei populare din toate provinciile imperiului roman. Volumul III al seriei CIL, cuprinzând inscripţiile Daciei şi Panoniei, *Die Personennamen von Dazien*

(Budapesta, 1941) de Kerényi András, precum şi *Onomasticon Daciae* (1943) al lui I.I. Russu erau, pentru lingvistica românească a vremii lui Petru Caraman, surse de referinţă obligatorii. Reţinem aici doar o scurtă apreciere ce rezumă atitudinea lingviştilor români faţă de materialul oferit de aceste izvoare lapidare: „Inscripţiile, nu atât cele oficiale, care erau scrise într-o limbă corectă, ci mai cu seamă cele private, precum pietrele mormântale pentru oameni mai săraci, făcute de meşteri simpli, fără multă ştiinţă de carte, cuprind de asemenea multe forme vulgare" (Puşcariu 1976: 180). N.A. Constantinescu sintetiza (în 1963) această chestiune astfel: „În epoca de formare a poporului şi a limbii române au circulat nume daco-romane, ca cele menţionate de inscripţiile aflate în provinciile dunărene romanizate, precum şi nume de sfinţi, îndeosebi ale martirilor creştini din această regiune. Transformate ulterior după legile fonetice ale limbii române, acele nume s-au menţinut, ca şi toponimele ce cunoaştem din opera istoricului Procopius, până în epoca de convieţuire cu slavii, dispărând treptat din uz, în curs de câteva secole... ", cu excepţia câtorva, precum *Barbura*, *Barbu*, *Crăciun*, *Flor* etc. şi cele păstrate ca nume de sărbători (*Giorzu*, *Sâmzian*, *Îndrea*, *Întoni* etc.) (Constantinescu 1963: X).

Cât priveşte antroponimia română, lingviştii ştiau foarte bine că, pe lângă sistemul trinominal, funcţiona numele unic, general şi, poate, universal în lumea veche şi în uzul popular, cel puţin la indo-europeni. Petru Caraman forţează critica şi propune ca noutăţi truisme ale lingvisticii moderne. Mai mult, el greşeşte chiar, simplificând problemele antroponimiei romane. Astfel, el disociază incorect latina clasică de antroponimia latină populară, fapt din care ar rezulta că sistemul trinominal ar fi expresia latinei clasice şi că această variantă funcţională nu ar furniza informaţii cu privire la denominaţia populară. De aceea, Petru Caraman declară că sistemul trinominal nu este cel mai reprezentativ şi că acesta era „circonscrit à un cercle assez restreint, celui des classes cultivées", reprezentativ fiind doar numele unic, specific maselor mari ale poporului roman, singurul aspect ce îl interesează pe etnolog. Nu avem nicio obiecţie la restrângerea interesului său pentru doar un compartiment al antroponimiei romane, dar câteva inexactităţi trebuie iarăşi semnalate. Mai întâi, nu este clar definită reprezentativitatea unei părţi a întregului onomastic. Astfel, noi considerăm că numele unic nu este reprezentativ de vreme ce el este general sau universal. Dimpotrivă, reprezentativ (= specific) pentru antroponimia latină este tocmai sistemul trinominal, singular şi perfect funcţional în lumea antică europeană. Apoi, acest sistem, de origine etruscă, nu era exclusiv nobiliar şi restrâns, cum consideră Petru Caraman, ci era aplicat tuturor oamenilor liberi, cetăţeni ai statului (republică şi imperiu) (Dauzat 1932: 23). Foarte limitat, la 18, era numărul prenumelor cunoscute şi, la 30, numărul numelor (gentilice), nu şi utilizarea lor socială. Specială era situaţia sclavilor, care aveau nume unic, de regulă o poreclă. J. Marouzeau a arătat originea rustică, ţărănească, a multor prenume latine, evidentă mai ales în cazul celor care sunt numerale ordinale (*Primus*, *Secundus* etc.), şi valoarea mistică a unor străvechi prenume precum *Faustus*, *Fortis* (Dauzat 1932: 25). Desigur, prin extinderea stăpânirii romane în întreaga Peninsulă Italică şi apoi în provinciile imperiului,

numele unic a devenit, cantitativ, dominant, iar creştinarea a dat lovitura de grație sistemului trinominal roman. Dacă cercetarea inscripțiilor latine de către Petru Caraman a dovedit altceva decât aceste aspecte deja cunoscute, nu putem şti, fiindcă în afara declarațiilor de principiu textul publicat al comunicării nu oferă materialul probator.

Cele câteva mii de inscripții latine invocate ar dovedi că moştenirea romană în antroponimia românească ar consta în generalizarea numelui unic (truism), predilecția pentru numele dublu (prenume şi supranume sau patronim) şi utilizarea patronimelor nesufixate, fapt ce ar semnifica definirea individului prin raport cu familia sa şi, totodată, ar fi „le reflet du culte des ancêtres" (Caraman 1970: 1109)[10]. Dacă aceste „particularități" ar putea fi şi o moştenire a mentalității populațiilor autohtone de pe teritoriul Romaniei orientale, aşadar a întregii lumi vechi, nu ni se spune. Răspunsul îl găsim la I.I. Russu, care, analizând 1190 de nume traco-dacice din inscripții, constată că 890 sunt nume simple, iar 300 compuse bimembre, că „numele personale purtate de traco-daci erau individuale, patronimicele par să fi lipsit, fiecare persoană avea inițial un singur nume, iar filiația era indicată prin numele tatălui în cazul genitiv. Prin romanizare şi grecizare, tracii (ca şi illyrii) au abandonat pe încetul numele naționale strămoşeşti primind nume greceşti şi romane, ceea ce se observă de la o generație la alta; numele trac este păstrat adesea drept cognomen [...], atât la oamenii liberi, cât şi la liberți; uneori, acest nume «barbar» apare în loc de «signum» (poreclă)" (Russu 1981: 81)[11].

Petru Caraman declară ca fiind elocvent repertoriul „des anthroponymes roumains d'origine latine", format de nume din grupe onomasiologice precum denumirile aştrilor (*Soare*, *Luna*), ale principiului luminii (*Fulger*, *Scânteia*), ale frumuseții (*Frumoasa*, *Muşata*, *Zâna*), pietrelor prețioase, florilor, păsărilor, animalelor sălbatice (*Lupu*, *Ursu*, acestea cu substrat totemic şi funcție magico-profilactică) etc., toate având corespondente latine găsite în inscripții. Această inventariere nu este însă deloc nouă, dimpotrivă, o regăsim aproape cu aceleaşi exemple la Sextil Puşcariu[12] sau la N. A. Constantinescu[13]. Deosebirea fundamentală între cele două poziții numai aparent asemănătoare constă în faptul că, de pildă, Petru Caraman vede continuitatea absolută a numelor în plan onomastic (lat. *Lupus*, *Ursus* > rom. *Lupu*, *Ursu*), în timp ce majoritatea lingviştilor români (şi străini) consideră raporturile

[10] Formulările sunt contradictorii, fiindcă predilecția pentru numele dublu implică ideea că acesta era sistemul dominant, nu cel al numelui unic.

[11] Constatările sunt mai vechi, reluate din Russu 1967: 161 şi Russu 1969: 93, 109, 121.

[12] „Pe cât se pare, strămoşii noştri se numeau, la începutul veacului de mijloc, cu cunoscute nume rustice, mai ales nume de animale, plante, pietre scumpe etc., ale căror începuturi datează din epoca romană. Nume ca *Ariciu* (*Aricescu*), *Căprioară*, *Cerbu* [...] [urmează numeroase exemple] sunt şi azi nume de botez date de țăranul român copiilor săi. Cele mai multe nu s-au păstrat decât ca nume de familie. Tot ca nume de botez erau – şi sunt în parte şi azi – adjective ca *Albu*, *Bucur*, [etc.]; apoi *Soare* [...] şi derivatele *Sorin* şi *Soricu* [etc.] [...]. Creştinismul nu pare a fi schimbat mult onomastica veche românească" (Puşcariu 1976: 298).

[13] Nume laice, „de veche creație românească din cuvinte de origine tracă sau latină ca: *Albu*, *Aurica*, *Bradu* [etc.] ..." (Constantinescu 1963: XIV).

următoare: lat. *lupus* > n.p. lat. *Lupus*; lat. *lupus* > rom. *lup* > n.p. rom. *Lupu(l)*. Pe scurt, moştenirea în plan antroponimic este posibilă, ca o continuitate de mentalitate culturală, dar nu este demonstrabilă decât cu atestări foarte vechi ale acestor nume. A nu lua în considerare această cerință conduce la erori etimologice sau cronologice importante. Analiza etimologică efectuată de Cristian Ionescu (Ionescu 1975 şi ediția revăzută şi adăugită Ionescu 2001) pentru numele *Barbu*, *Bărbat*, *Florin*, *Smaranda*, *Zamfir* şi altele evidențiază varietatea ipotezelor şi dificultatea opțiunilor etimologice. În anumite cazuri, există un indiciu al formării numelor proprii pe terenul limbii române, şi nu ca moşteniri latine. Acesta este articolul hotărât enclitic, inexistent în limba latină, ca mijloc de trecere a cuvintelor din seria lexicală în seria antroponimică (prin reducerea unei clase de obiecte la un singur termen). Astfel, lat. *ursus* > n.p. lat. *Ursus*, dar rom. *urs* + art. *-(u)l* > *Ursul*. Din n.p.lat. *Ursus* nu putea rezulta rom. *Ursul* (formă veche, ulterior *Ursu*), ci *Urs(u)*. Este grăitor pentru modul greşit de abordare a continuității antroponimiei romane şi exemplul numelui *Diană*, care ar fi regăsit în prenumele *Zâna*. Dar, cum vom constata mai jos, însuşi Petru Caraman aduce argumente serioase împotriva posibilității ca un nume de zeiță păgână să fi devenit un nume de botez creştin. Ca urmare, tocmai aici se identifică o dovadă că numele latin *Diana* a fost moştenit ca apelativ, *zână*, şi doar mult mai târziu, când s-a estompat semnificația păgână, acesta a putut fi utilizat, de altfel foarte rar, şi ca nume personal, *Zâna*.

Un mijloc de recunoaştere a unor eventuale moşteniri onomastice latine ar putea fi prezența unor sufixe latineşti exclusiv antroponimice, fără funcție în derivarea lexicală. Petru Caraman crede că un asemenea sufix patronimic este *-oiu* (< lat. *-onius*), ca şi sufixul *-oaia* (< lat. *-onia*), care derivă nume feminine de la masculine (fără exemple, deşi tocmai acestea ar fi trebuit să fie cele mai interesante şi, eventual, convingătoare). Trebuie observat însă că primul sufixul este *-oneus*, că el este şi sufix lexical (cu funcție augmentativă şi derivând masculine din feminine), nu numai antroponimic[14]. În eventuala diferență funcțională între sufixele antroponimice şi cele lexicale se putea întrezări un argument valabil pentru problema aici urmărită, dar Petru Caraman nu a avut în vedere această distincție. Un alt sufix, cu origine controversată (autohtonă sau latină), dar considerat de autor ca fiind „partiellement" (?) roman, este patronimicul *-escu* (< *-iscus*). Nu cunoaştem argumentele aduse de Petru Caraman (acelea care l-au impresionat pe C.C. Giurescu) şi, de aceea, până la eventuala publicare a acelui text, nu putem face decât observațiile că *-esc* este sufix adjectival (*omenesc*), cu posibilitatea de a deriva şi nume proprii (neamul *lupulesc* < *Lupul* / *păslăresc* < *Păslaru* etc.), de unde întrebuințarea târzie ca sufix patronimic *-escu*, specific antroponimiei româneşti, şi că în latină el se întâlneşte numai în cuvinte de origine greacă sau

[14] Pentru originea şi valorile acestui sufix, vezi îndeosebi Emil Petrovici, *Sufixul -oiu (-oňu)*, din DR, V, 1927–1928, articol reprodus în vol. Petrovici 1970: 135–137; Graur 1929: 94–105 (cu argumentarea refacerii sufixului *-oi* din fem. *-oaie*); Constantinescu 1963: LXIII–LXIV; Rosetti 1968: 163–164; ILR II: 184, 363 (*-oane*, fără corespondent romanic, inclus între sufixele cu origine autohtonă).

tracă (ILR II: 363)[15]. În sfârşit, sufixele hipocoristice[16] *-el*, *-ica*, *-ucu* şi *-uţa*, care se regăsesc ca sufixe diminutivale şi în lexic, nu contribuie la consolidarea ipotezei.

Aşadar, nu referinţele la latina populară (un adevăr banal în romanistică) este principiul director ce ar putea conduce la argumentarea continuităţii antroponimiei romane în cea românească, ci un alt cu adevărat principiu trebuie să guverneze investigaţia, anume distincţia cu valoare metodologică între planurile lexical, antroponimic şi toponimic, planuri în care problemele etimologiilor şi originii numelor sunt diferite. Ignorarea diferenţelor conduce la grave erori. În mod surprinzător, Petru Caraman nu ia în considerare distincţiile în *L'Héritage romain...*, dar le observă, de regulă corect, în *Conceptul frumuseţii umane...* Consecinţa acestei inconsecvenţe este aceea că el crede că nume proprii de tipul *Lupul* sau *Ursul* ar fi moştenite din onomastica latină, intrând în sistemul limbii române paralel cu apelativele corespunzătoare, de aceeaşi origine latină. Acest fenomen al continuităţii lingvistice ar trebui însă dovedit cu atestări din epoca de formare a limbii române. Constatarea este valabilă, desigur, şi pentru domeniul toponimiei. Eludarea acestei cerinţe ar impune, de pildă, concluzia că toponime de tipul *Câmpulung* sau *Valea Adâncă* sunt de origine latină (eroarea apare frecvent în textele unor amatori), iar cele precum *Dealul Mare* nu ar putea fi atribuite unor denominatori definiţi etnic, fiindcă *Dealul* ar fi nume propriu slav, iar *Mare* incert (oricum, nu slav). Identificarea unor relicte onomastice, forme încremenite într-o fază veche a limbii, în timp ce apelativele corespunzătoare au evoluat (situaţie greu de imaginat), ar putea suplini lipsa atestărilor, cu condiţia ca acele relicte să fie, la rândul lor, corect explicate şi cronologizate. G. Giuglea, Mircea Homorodean, Emilian Bureţia, Vasile Frăţilă şi alţii au crezut că au găsit asemenea rămăşiţe latine în microtoponimie, dar acestea s-au dovedit a fi sau toponime slave sau nume comune româneşti. Emil Petrovici a distins, în mod clar, toponimele slave de cele pseudoslave, de tipul *Izlazul*, *Lunca*, *Prisaca* etc., demersul său fiind un model metodologic demn de urmat[17]. Dintre antroponimele de origine latină, au fost propuse *Cândea* < lat. *Candidus* (A. Philippide) şi cele transmise prin denumirile sărbătorilor *Sângeorz*, *Sânicoară*, *Sâmedru*, *Sânpietru*, *Sânziene* (< *sanctus dies Johannes*) şi numele popular al lunii decembrie, *îndrea* (< (Sf.) *Andreas*), cu obiecţia că acestea sunt totuşi nume din perioada mai târzie, bizantină, nu romană, a creştinării şi a introducerii numelor de martiri şi sfinţi în calendar (începând din secolul al IV-lea) şi cu observaţii asupra unor fonetisme ce pun sub semnul îndoielii chiar vechimea moştenirii sau a împrumutului[18].

[15] Pentru valoarea sufixului *-iskos* în derivarea unor nume greceşti de la etnonime, vezi Fick 1894: 343.

[16] Petru Caraman utilizează termenul *hipocoristic* pentru orice nume propriu cu sens diminutival sau alintător, indiferent dacă numele sunt formate prin derivare cu sufixe sau prin scurtare (hipocoristicele propriu-zise). Acest uz terminologic amestecă procesele şi etapele de formare a numelor.

[17] Această problemă a fost clarificată din punct de vedere teoretic şi abundent ilustrată prin exemple de Emil Petrovici, *Românii creatori de toponime „slave"*, în Petrovici 1970: 292–304.

[18] Discuţia asupra numelor se găseşte la Puşcariu 1976: 298, 1965: 52, Ivănescu 1980: 241–242 şi în numeroase alte lucrări care preiau aceste unităţi lexicale ca argumente pentru latinitatea limbii române.

În concluzie, comunicarea din anul 1968 a lui P. Caraman nu aduce argumente noi pentru idei deja vechi atunci, aşa încât lipsa de reacţie a lui Al. Graur are semnificaţia ei, oricum, de data aceasta, nu aceea a unei continue izolări a lui Petru Caraman sau a reducerii la tăcere a celui incriminat, în lipsă de contraargumente[19]. Acestea fiind chestiunile care ar contura o presupusă „viziune" originală a lui Petru Caraman asupra antroponimiei, în general, şi a celei româneşti, în special, să semnalăm principalele contribuţii ale cercetării pe care le propune ultima carte recent apărută.

Din *Consideraţii preliminare*, capitol fără un eşafodaj teoretic foarte consistent, reţinem intenţia autorului de a trata „despre numele de străveche tradiţie, care definesc un ideal de frumuseţe, raportându-l la individul uman denumit, cu scopul precis şi evident de a i-l apropia [sic; = apropria]. [...] Numele în chestiune stau deci sub egida magiei cuvântului" (p. 31). În mod surprinzător, Petru Caraman, deşi declară că nu este interesat decât de procesul genetic al numelor foarte vechi (p. 32), generalizează constatarea afirmând că, „în principiu, orice prenume fără excepţie este, pe plan lingvistic, un element augural, care – după străvechi credinţe, ce n-au încetat de a se arăta active până în vremea noastră – decide soarta pruncului denumit de el" (p. 33). Evident, concluzia este inacceptabilă, implicând ideea că oamenii contemporani îşi numesc copiii *Adi*, *Eduard*, *Gicu*, *Monica*, *Olguţa*, *Ramona*, *Ruxanda* etc., urându-le să aibă calităţi ascunse în semnificaţia etimoanelor acestor prenume şi nu urmând calea tradiţiilor familiale, culturale sau cea a modei atotputernice. Cu această alegaţie, categoria restrânsă a numelor augurale originare se dizolvă în masa prenumelor devenite toate augurale („...orice prenume conţine în el în mod necesar şi elementul-urare [...] în baza credinţei înnăscute în forţa magică a cuvântului exprimat" – p. 34 –, atât la primitivi, ca şi la popoarele civilizate). Această idee este, într-adevăr, unică!

Dincolo de aceste consideraţii puţin lămuritoare, să urmărim datele concrete ale cercetării. Ceea ce se impune imediat observaţiei este dimensiunea unui text de peste 700 de pagini care prezintă rezultatul investigaţiei unui număr foarte mic de nume personale augurale (17) ilustrând un singur concept. Şapte prenume (cu forme de gen şi derivate) româneşti (*Frumosul*, *Muşat*, *Bucur*, *Mândrul*, *Drăguţul*, *Mirea*, *Zâna*), prenumele slave (cu derivate) *Crasna*, *Lepa*, *Ghizdav*, *Hubav*, *Leap*, *Liko*, *Chipra* şi derivatele din *Stroi-*, precum şi *Dilber* şi *Ghiuzel*, nume turceşti, ilustrează idealul frumuseţii fizice umane, cu predilecţie feminină. Demersul comparatist este minim, constatându-se doar că unele dintre numele slave au încă

[19] Este de remarcat faptul că, la acelaşi Congres de lingvistică, Romulus Vulcănescu a prezentat comunicarea *Antroponimia în „obiceiul pământului"*, în care a susţinut un punct de vedere contrar tezei lui Petru Caraman, anume că românii din perioada medievală aveau nume duble, triple şi chiar sextuple, ceea ce „pare a fi o moştenire directă a sistemului de gândire şi practică juridică populară latină, rezultată din perioada de expansiune şi dominaţie a Imperiului roman în Dacia" (Vulcănescu 1970: 1103). Nu cunoaştem reacţia lui Petru Caraman la această spectaculoasă concluzie, formulată imediat înaintea comunicării sale, şi nici pe aceea a preopinentului, care dezvolta o idee formulată anterior de I.I. Russu (1959). Oricum, aceste opinii divergente sunt instructive pentru distanţa permanentă dintre faptele pozitiv identificate şi interpretarea lor.

sau au avut circulație și la români, și invers. Extensia impresionantă a textului se explică prin numărul enorm de citate din creația folclorică, pasaje ce trebuie să ne convingă de faptul că frumosul a fost și este un ideal popular (30 pagini pentru numele *frumos*, 22 pagini pentru *mușat* și alte zeci de pagini pentru celelalte nume românești și slave). De asemenea, atestările prenumelor cercetate sunt căutate cu migală și notate cu grija de a nu lăsa nefolosită vreo fișă întocmită din sute de documente parcurse și foarte multe amplu rezumate, cu informație secundară și terțiară. De exemplu, putem afla nu numai că un derivat de la *Bucur* este *Bucurenciu*, dar și că acesta a fost numele unui medic din Bucureşti, care și-a susținut doctoratul cu o teză al cărei titlu îl citim la p. 296, nota 436. Tot astfel, banalul nume actual de familie *Stroescu* este documentat și printr-o lungă listă de autori contemporani, cu titlurile lucrărilor copiate din fișierul unei biblioteci universitare (p. 725, nota 377). În această masă de informație diversă, căutăm ideile personale și rezultatele notabile.

Petru Caraman este preocupat de identificarea prenumelor atestate ca atare, dar și ca supranume sau nume de familie (de regulă patronimic), unele în funcție toponimică, de repartiția lor teritorială, eventual dialectală, de variantele formale, considerate și numite *hipocoristice*. Demersul este atent și erudit, adesea cu prudența declarată a soluțiilor nesigure, prezentate ca ipoteze. Uneori propunerile avansate nu pot fi acceptate. Să exemplificăm.

O primă surpriză este aceea că chiar prenumele care ilustrează însăși ideea centrală a lucrării este rar și incert. *Frumosul* este găsit în doar două documente și nu e sigur că era un prenume, iar *Frumoasa* lipsește din documentația realizată, dar Petru Caraman nu se îndoiește de existența prenumelui augural feminin (p. 38–39). Toponimia ar putea oferi argumente, fiindcă multe denumiri *Frumosul* și *Frumoasa* sunt răspândite pe teritoriul românesc. În general, analiza este corectă, autorul distingând posibilitatea ca aceste denumiri să fie sau antroponime în funcție toponimică sau atribute ale unor ape (*Frumoasa*, cf. *Crasna* slavă), urmate de transfer, cu modificarea genului, asupra satelor sau munților din preajma lor. (Completăm argumentația cu exemplul grăitor al satului Frumosul din ocolul Câmpulungului, numit în 1772 *Părâul Frumosul*.) Totuși două afirmații sunt contradictorii. Pe de o parte, Petru Caraman consideră că de cele mai multe ori toponimele *Frumosul* sunt ulterioare antroponimului corespunzător (p. 38), dar de foarte multe ori nu au origine personală (p. 39, nota 7). Cazurile particulare abordate nu sunt însă convingătoare. Astfel, numele satului Frumosul din județul Neamț este considerat ca fiind numele unui prim „colonizator" (?) *Frumosul*. Constatând că acest sat este relativ nou (atestat ca un cătun în 1838), că în 1889 apare și varianta *Frumoasa* și că numele de persoană *Frumosul* este extrem de rar, ipoteza originii antroponimice este puțin probabilă. O anchetă toponimică sau o cercetare documentară meticuloasă ar putea identifica mai curând un (fost) hidronim *Frumosul* sau *Frumoasa* pe teritoriul așezării.

Ideea că un nume de bază poate fi atestat prin derivate este exactă. Diminutivul *Frumușălul* (anul 1452) este elocvent, iar argumentul că acesta are

funcție de prenume, pentru că, de regulă, persoanele desemnate în documentele medievale prin sintagma „unde a fost ..." indică un nume de botez (p. 43–44), este valabil, dar cu o corectură. Nu sunt sinonimi termenii *nume unic* și *nume de botez*. În veacul al XV-lea, mulți juzi, cnezi, vătămani au nume unice, care nu sunt obligatoriu și nume de botez. Ca și astăzi, oamenii puteau fi desemnați în documente cu alte nume, dobândite ca porecle și supranume la vârste ulterioare copilăriei. Petru Caraman are în vedere pentru acest fapt doar cunoscutul act ritualic al schimbării numelui prin vânzarea copilului bolnav (p. 219–220). Așadar, dacă *Frumușelul* ar putea fi un nume de botez, un corespondent feminin *Frumușeaua*, de altfel neatestat, nu poate fi admis. Petru Caraman crede că totuși acesta se poate documenta indirect prin denumirea unei văi (cu apă) din Maramureș, *Frumușeaua* (p. 45–46). Deși observă că hidronimul trebuie relaționat cu oronimul *Frumosul*, munte din care izvorăște Frumușeaua, autorul confundă presupusul hipocoristic personal cu diminutivul hidronimic apărut prin opoziția binecunoscută între un curs principal, mare, și un afluent al său, mic. Așadar, muntele este *Frumosul*, o apă *Frumoasa*, iar un afluent al acesteia *Frumușeaua* (sinonim cu *Frumușica*, cf. perechile *pietricică/pietricea*, *răchițică/răchițea*, *rândunică/ rândunea*, *vâlcică/vâlcea*). Nici numele unei mănăstiri Frumușica din fostul județ Orhei sau al unui schit omonim din județul Bacău nu trebuie explicate printr-un presupus prototip personal, „prenumele unei jupânese ctitore" (p. 47, nota 30), ci tot ca o opoziție toponimică. De altfel, schitul de la Bacău este atestat cu denumirile *Frumoasa*, *Frumușica* și *Schitul Frumoasei* (1774) (TTRM I_2, s.v. *Schitul Frumoasa*).

Exemplul satelor Frumușelele-Păușești și Frumușelele-Popești din județul Iași nu este mai potrivit, oiconimele fiind interpretate ca plural personal, posibil „supranume colectiv atribuit fetelor și tinerelor femei din satele respective de către locuitorii altor sate", sau ca „epitetul corespunzător raportat la niște văi sau vâlcele" (p. 45, nota 20). Avem de a face aici cu un plural toponimic, de la sg. *Frumușelul* (atestat la 1830, 1843) / *Frumușica*, ca rezultat al împărțirii satului în două cătune. Chiar dacă uneori Petru Caraman distinge toponimele de aspect diminutival de hipocoristicele personale, concluzia că denumirile *Frumușelul*, *Frumușei*, *Frumușeaua*, *Frumușica*, *Frumușița*, *Frumușelele* nu sunt simple diminutive, ci „niște *calificative a căror finalitate este de a dezmierda. La ele, caracterul hipocoristic, adică afectiv prin excelență* [...] *primează* [subl. a.]" și că acestea ar exprima o ascuțită sensibilitate pentru frumosul din natură (p. 49), este eronată. Mai mult, în cazul hidronimelor (nume de râuri, izvoare, lacuri) epitetele dezmierdătoare s-ar explica prin aceea că „procesul de personificare a apelor – cu deosebire a celor curgătoare, privite ca niște forțe vii – a fost totdeauna, în mentalitatea omului primitiv, mai înaintat decât al multor alte elemente ale naturii" (p. 49). Trebuie să înțelegem de aici că denominatorii români de prin secolele al XVIII-lea și al XIX-lea aveau o mentalitate primitivă când dezmierdau pâraiele. Cum am mai arătat, aceste diminutive toponimice indică opoziția mare : mic sau curs principal : afluent, cf. *Bistrița/Bistricioara*, *Rebricea/Rebricioara*, *Cerna/Cernișoara*,

Bârlad/Bârlăzel, *Stavnic/Stăvnicel*, *Dunărea/Dunărița*, *Prut/Pruteț*. Nici în cazul hidronimelor românești, așadar cu bază lexicală transparentă, precum *Limpedea/Limpejoara*, *Saca/Săcuța*, *Galbăna/Gălbinița*, *Larga/Lărguța* etc., denumirile nu au rezultat dintr-o percepție afectivă a însușirilor acestor ape, exprimată prin diminutive. Limpejoara nu este un pârâu cu apă mai puțin limpede decât a pâraielor Limpedea și nici văiuga Săcuța nu este mai puțin seacă decât o Valea Seacă, numele lor fiind motivate de lungimi foarte mici ale cursurilor.

Un hipocoristic rar al antroponimului *Frumosul/Frumoasa* este *Frumu/Fruma*, apărut prin apocopă (p. 50), consideră Petru Caraman. N.A. Constantinescu (1963: 60), urmat de Iorgu Iordan (1983: 208), îl înregistrează ca derivat regresiv de la *Frumentie* (< lat. *Frumentius*). Etimologia probabilă este cea a lui Petru Caraman, care găsește un argument într-un descântec din județul Vâlcea: *Pleacă (cutare) de dimineață, ... Dragostile le-adună: Di la buna, cu bunuțele;/ Di la nalta, cu năltuțele; de la fruma, cu frumusețile;/ Di la draga, cu dragostile...* (p. 54–55). Eventualul contraargument că *fruma* nu este atestat ca adjectiv este preîntâmpinat cu situarea exactă a apocopei în plan antroponimic și nu lexical (p. 55–56), urmând interpretarea tuturor cuvintelor-epitet din descântecul citat ca nume proprii (*Buna*, *Nalta*, *Fruma*, *Draga*). Analiza acestor informații este un exemplu de minuție și atenție la corespondențele folclorice și lingvistice. Mai puțin reușite sunt considerațiile referitoare la numele de familie *Fruman*, înregistrat în satul Răşinari pe la începutul secolului trecut. Surprinde aici imprudența autorului care declară că accentul numelui „nu poate fi îndoială că [...] stă pe ultima silabă" (p. 53, nota 49). Ca urmare, *Frumàn* ar fi un derivat cu sufixul antroponimic *-an* de la *Frumu* și ar fi fost incontestabil un nume de botez (p. 53). Or, contactând telefonic pe urmașii acelui Fruman, azi locuind în Răşinari, Sibiu și Brașov, toți au indicat accentul paroxiton al numelui (*Frúman*), ceea ce exclude formarea numelui prin sufixare. Alți doi membri ai acestei (unice) familii din sudul Transilvaniei au numele ortografiat *Froman*, fapt ce indică și mai clar un nume german (săsesc) (Heintze, Gascorbi 1922: 177)[20] al unei familii deznaționalizate.

Trei capitole însumând 152 de pagini (p. 91–242) sunt consacrate numelor *Mușat–Mușata*, *Mușu–Mușa* și derivatelor lor, urmărite cronologic, dialectal și sociolingvistic. Constatările sunt următoarele: *Mușat*, ca prenume, a avut frecvența cea mai mare în Moldova, apoi în Muntenia, Oltenia și Transilvania, a fost utilizat atât de clasa nobiliară cât și de popor, dar a devenit, treptat, din ce în ce mai rar, fiind perceput ca rustic și arhaic, conservându-se ca nume de familie și în derivatele *Mușetescu*, *Mușetoiu*, *Mușeteanu*, *Mușețeanu*, *Mușetoianu* și alte forme și variante. Numeroase au fost și mai sunt toponimele cu origine în aceste nume personale, mai ales ca nume de grup (*Mușetești*), dar și cu antroponimul în funcție toponimică absolută (*Mușatul*, munte) sau în sintagme (*Lacul lui Mușat*), situații normale în toponimia românească. O noutate informativă este prezența numelui *Mușat* în toponimia din Bulgaria – o mahala din orașul Plevna (p. 107–108) – și din

[20] Keintzel-Schön (1976) nu înregistrează acest nume săsesc în Transilvania de astăzi.

sudul Serbiei, unde există satul *Mușutište*, nume considerat obscur de T. Maretić din cauza temei *Mušut-*, inexistentă în limbile slave. Petru Caraman vede aici numele românesc *Mușuteşti* deformat, pentru a fi acomodat cu numele având sufixul slav *-iște* (p. 108). Un argument favorabil acestei explicații ar fi fost informația despre caracterul etnic românesc al satului, singurul care ar motiva o formă reală *Mușuteşti*. Or, în acea zonă (Kosovo) neexistând vechi sate ale vlahilor, condiție neluată în seamă, ipoteza lui Petru Caraman nu poate fi admisă. Dacă acest nume obscur este rezultatul unei deformări, mai curând am putea presupune o corupere a temei, nu a sufixului, fapt ce ne-ar conduce spre reconstituirea unui toponim slav **Mostište* (?).

O propunere etimologică greu de acceptat este și derivarea denumirii plantei *mușețel* de la numele personal *Mușețel*, nu din adj. *mușat* 'frumos', cum indicau principalele lexicoane mai vechi (Șăineanu [1929], s.v. *mușățel*; CADE, s.v. *mușețel*; Scriban 1939, s.v. *mușățel*), opunându-se la această explicație, consideră Petru Caraman, genul masculin al florii, care „ar apărea cu totul bizar", formele așteptate fiind *mușețea* sau *mușețică*, feminine (p. 109). Nu este exclus ca autorul să fi luat sugestia din *Dicționarul limbii române*, tomul VI, litera *M*, apărut în anul 1968 (când încă Petru Caraman mai lucra la textul său), unde se indică etimologia *Mușat* + *-el*, cu ortografierea cu majusculă a bazei lexicale a derivatului. Însă antonomaza, acest proces (deonimizarea) de trecere a unui nume propriu în plan lexical, presupune motivații clare, de care scenariul denominativ nebulos, cu pure presupuneri, al autorului nu convinge: „Se va fi zis, poate, la început, un timp oarecare, «floarea lui Mușețel» [...] dacă presupunem, la baza numelui florii în chestiune, o legendă populară, [...] probabil o legendă etiologică [...] [al cărei erou] va fi fost un tânăr frumos, după cum ne indică și numele *Mušetsel* [sic], pe care îl va fi purtat" (p. 109). Cât privește genul invocat, acesta nu este deloc bizar, de vreme ce o serie de denumiri populare de flori sunt fie dublete de genul feminin și masculin, precum *brebenea* și *brebenel*, *dediță* și *dediței*, fie au forme masculine, ca *bujor*, *ghiocel*, *trandafir* etc.

Numele *Mușu* și *Mușa* sunt considerate „hipocoristice derivate de la *Mušat – Mušata*, prin apocopă"[21] (p. 110). Acesta ar fi încă un caz, dintre cele foarte puține, de scurtare a numelor laice prin apocopă, fenomen frecvent la numele calendaristice. N.A. Constantinescu citează doar exemplele *Buca*, *Bucșa*, *Bucșoiu* < *Bucur* (Constantinescu 1963: XLI). Urmărind aria de răspândire a antroponimului *Mușu* și a derivatelor *Mușică*, *Mușica*, *Mușicoiu*, Petru Caraman constată prezența acestora pe tot teritoriul dacoromân, în timp ce *Mușlea*, de pildă, este cunoscut doar în Transilvania (p. 127–128). Mai importantă este constatarea prezenței numelui *Mușat*, *Mușu*, *Mușa* și în dialectele sud-dunărene (p. 128–150), fapt ce evidențiază unitatea lingvistică românească și în sfera antroponimiei (p. 131). Cum era de așteptat, cele mai interesante informații sunt acelea provenind din surse puțin

[21] Petru Caraman utilizează frecvent și impropriu termenul *derivare* cu sensul 'provenit din', indiferent dacă numele noi apar prin sufixare sau prin scurtare.

accesibile, privitoare la antroponimia din satele românilor din Bulgaria, Serbia, Croația, Bosnia, Herțegovina și Istria. Astfel, aflăm că la aceşti români apelativul *frumos* a fost trecut în fondul pasiv, fiind concurat de *muşat*, în timp ce la cei de la nord de Dunăre situația este inversă în plan lexical, dar în plan onomastic tocmai *Muşat*, *Muşata*, *Muşu*, *Muşa* au fost mai frecvente la dacoromâni decât la românii sud-dunăreni. Apoi se arată că la meglenoromâni adjectivul *muşat* aproape a dispărut, iar *Muşa* este arhaic, cu atestări în texte folclorice, în timp ce la istroromâni apelativul *muşat* este încă viu în grai, dar antroponimele *Muşat* şi *Muşata* au dispărut din uzul actual. Câteva toponime din Iugoslavia conservă numele româneşti *Muşa* şi *Muşo*, acesta din urmă fiind omonim cu un hipocoristic de la *Muhamed*, utilizat de sârbii mahomedani (p. 135–138). O concluzie de un interes mai general este aceea că prezența acestor antroponime în sudul Dunării indică o mai mare asemănare a dialectului aromân cu cel dacoromân, decât cu dialectul meglenoromân, confirmând constatarea anterioară a lui Silviu Dragomir (p. 149).

În problema etimologiei cuvântului *muşat*, Petru Caraman respinge propunerea lui G. Giuglea (lat. *musteus*) şi acceptă soluția lui H. Tiktin (< **frumuşat* < **frumoşat*), reconstrucție reluată de G. Pascu, argumentată apoi de Al. Graur şi însuşită de autorii tuturor dicționarelor limbii române (cu excepția lui Lazăr Şăineanu, care considera etimologia necunoscută, soluție preluată doar în *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX), edițiile 1975, 1996, s.v. *muşețel*, derivat de la *muşat* cu suf. *-el*). Contribuția lui Petru Caraman în consolidarea acestei explicații constă în ideea de reținut că reducerea prin afereză a adjectivului s-a produs sub influența numelui *Muşat*, cu mare circulație în trecut, scurtarea anterioară, în planul onomastic, fiind rezultatul afectivității ce guvernează crearea hipocoristicelor (p. 154–158).

Un amplu capitol (p. 185–242) abordează o problemă de istorie medievală, formulată oarecum impropriu, *Adevărul cu privire la dinastia Muşatinilor din pespectivă pur antroponimică*. De fapt, este vorba de corectarea unei erori de traducere a numelui *Muşatin* şi de consecințele istoriografice ale acesteia, iar analiza aspectelor nu este deloc „pur antroponimică", ci apăsat documentară. Cât despre „adevărul" promis, se va vedea că siguranța declarată este adesea o capcană. Studiul a fost finalizat după 1968 (anul celei mai recente lucrări citate în acest capitol), aşadar publicarea textului a întârziat patru decenii, încât impactul său asupra dezbaterilor istoriografice referitoare la istoria Moldovei din a doua jumătate a veacului al XIV-lea va fi minim, multe dintre chestiunile abordate de Petru Caraman fiind deja intens discutate şi câteva chiar rezolvate. Nu putem aici decât rezuma principalele idei, bibliografia istorică fiind prea vastă pentru detalierea argumentării. Pe scurt, traducerea greşită a unei sintagme din textul slavon al *Letopisețului de la Bistrița*, regăsită apoi în alte izvoare medievale, unde Petru I este indicat ca fiind **сынъ Мѫшатинъ**, traducere prin „fiul lui Muşat", în loc de „fiul Muşatei", a generat mai multe ipoteze privitoare la genealogia domnilor din veacul al XIV-lea şi, în consecință, la existența unei dinastii a Muşatinilor. O mare parte a studiului lui Petru Caraman fiind acum depăşită de clarificările unanim acceptate, rămâne să identificăm aici doar eventuale puncte de vedere personale şi utile pentru dezbaterea istorică.

Greşeala care a condus la numele *Petru Muşat* şi *Roman Muşat*, presupunând existența unui Muşat, tatăl inexistent al acestora, este urmărită de la letopisețul atribuit lui Grigore Ureche la Nicolae Costin, Dimitrie Cantemir, la istoricii moderni B.P. Hasdeu, A.D. Xenopol, D. Onciul, C.C. Giurescu şi alții şi până la editorii moderni I. Bogdan şi Mihai Costăchescu, altfel eminenți slavişti, într-o reproducere fastidioasă a afirmațiilor acestora şi cu un inutil efort al contraargumentelor evidente, fiindcă I. Bogdan şi-a corectat eroarea încă din anul 1909 (P.P. Panaitescu, reeditând *Cronicile slavo-române*, în 1959, a îndreptat peste tot lecțiunea), iar Ilie Minea, în 1919, N. Iorga, de mai multe ori, M. Berza, în 1944, P.P. Panaitescu, în acelaşi an, au reluat discuțiile asupra personalității Muşatei, mama voievozilor Petru I şi Roman I[22]. Este drept că, printr-un fel de inerție a deprinderilor lingvistice, mulți istorici au continuat să utilizeze sintagma *Petru Muşat*[23], deşi de multă vreme nimeni nu mai vorbeşte de un ipotetic Muşat[24]. Până şi în dicționarul uzual al lui N.A. Constantinescu vechea confuzie este parțial evitată: *Muşat* + suf. slav *-in*: *Muşatin* „al Muşatei", cu constatarea totuşi a unei erori evidente, anume că *Muşatin* e derivat de la *Muşat*, nu de la *Muşata* (Constantinescu 1963: 329–330)[25]. Iar dacă tatăl lui Petru I şi soțul Muşatei a fost sau nu enigmaticul Costea-voievod, menționat în *Pomelnicul mănăstirii Bistrița*, aceasta este încă o chestiune controversată, privitoare la genealogia primilor domni ai Moldovei, discuția antrenând după 1960 o amplă analiză şi interpretare a izvoarelor datorată lui A. Sacerdoțeanu, C. Cihodaru, Şerban Papacostea, Ştefan S. Gorovei, Ştefan Andreescu, N. Grigoraş, Victor Spinei, Leon Şimanschi şi alții. Chiar dacă studiul lui Petru Caraman ar fi apărut în jurul anului 1970, argumentele sale nu ar fi cântărit decisiv, cum pare a crede acesta (p. 242). Mai mult, unele opinii ferme ale etnologului s-au dovedit, după noi analize şi informații, a fi nefondate.

De exemplu, Petru Caraman combate vehement presupunerea că soțul Muşatei (Margareta) şi tatăl lui Petru I şi al lui Roman-vodă ar fi fost Costea-voievod, deşi tocmai această posibilitate pare a fi acceptată de cei mai mulți istorici actuali[26]. Dimpotrivă, Petru Caraman acordă o mai mare încredere (p. 212–216) unei ipoteze formulată în 1941 de I. Nistor şi preluată de Şt. Pascu, P.P. Panaitescu

[22] O sinteză profesionistă a acestei dispute se poate găsi la Gorovei 1993: 625–630 (articol reprodus în vol. Gorovei 1997: 104–131). Este suficient să notăm că N. Iorga atrăgea mereu atenția asupra greşelii, atunci când o constata în publicațiile epocii, în formulări cât se poate de clare, precum: „Nu se poate scrie Muşatin, ci al Muşatei" (1924), „De ce şi azi Petru *Muşat*...?" (1926), sau „De ce 'Petru Muşat'?" (1927), explicitând eroarea prin faptul că genitivul cu pricina este feminin (1935), cf. Gorovei 1993: 627, nota 23.

[23] Astfel, surprinzător, un cercetător avizat al problemelor epocii, Şerban Papacostea, scria totuşi, în 1973, de şase ori pe o pagină *Petru Muşat*, nume rămas neschimbat chiar şi în Papacostea 1999: 107.

[24] Chiar în anii când Petru Caraman elabora acest text, Ştefan S. Gorovei (1973a: 149) sublinia, după P.P. Panaitescu, că este o eroare a zice *Petru Muşat*, că domnul ar putea fi numit *Petru Muşatinul* şi că nu a existat un Muşat, presupus soț al Margaretei (Muşata). Concluzia este repetată în Gorovei 1976: 29 şi reluată în alte studii ulterioare.

[25] De fapt, aici este o greşeală lexicografică, fiindcă în *Introducere* (Constantinescu 1963: XXXI), derivarea este indicată corect: *Muşatin* < *Muşata*.

[26] O reluare a chestiunii, cu noi argumente şi observații pertinente, se află la Ştefan S. Gorovei, în analiza *Costea voievod şi „statutul" său* din studiul Gorovei 1993: 630–638.

şi apoi de Ştefan S. Gorovei, care admiteau existenţa unui Ştefan-voievod, confuz evocat de cronicarul polon Jan Długosz, încât a putut fi considerat ca fiu al lui Bogdan I şi soţ al Muşatei. Dar Leon Şimanschi, analizând atent, comparativ şi cu indiscutabilă competenţă toate izvoarele narative cunoscute, a ajuns la concluzia că trebuie eliminat „din sfera disputelor istoriografice un personaj inexistent: voievodul Ştefan, care l-ar fi precedat în scaun pe Bogdan Întemeietorul, dar care a fost considerat, fără o prealabilă critică de text, ca succesor şi chiar fiu al acestuia" (Şimanschi 1984: 125)[27]. Apoi, în contextul unor informaţii precare, aserţiunile de tipul „noi nu punem la îndoială nici anul 1359, fixat de Długosz ca dată a memorabilului eveniment [lupta de la Płonyni – n.n.] şi nici numele Ştefan al voievodului defunct, tatăl celor doi pretendenţi la tron [fraţii Ştefan şi Petru]" (p. 215) ne apar astăzi ca foarte riscante, după ce Ştefan S. Gorovei (1973b: 116) şi apoi Veniamin Ciobanu (1984: 127–146) au plasat, cu serioase argumente, confruntarea de la Płonyni în anul 1367 şi, respectiv, 1368. Şi amplele consideraţii privind cele două nume cunoscute ale mamei lui Petru I, Muşata şi Margareta (p. 216–238) cuprind, în divagaţii inutile, ipoteze şi afirmaţii invalidate documentar. Astfel, Petru Caraman apreciază ca un „fapt bizar" menţiunea celor două nume ale doamnei (p. 217), formulând, excesiv, trei posibile explicaţii: schimbarea ritualică a numelui unei persoane bolnave, printr-o practică populară bine cunoscută, întâlnită însă şi în clasa boierească şi chiar în familiile domneşti (p. 220), dar fără trimitere la vreo sursă; adoptarea unui nume de călugăriţă (ipoteză exclusă) şi schimbarea numelui prin convertire la altă religie, aceasta fiind soluţia reţinută. Urmează, iarăşi, o lungă trecere în revistă a posibilităţii invocate de diverşi istorici ca doamna să fi fost o străină catolică, Margareta, sau o româncă ortodoxă, Muşata, convertită. O mulţime de consideraţii decurgând din cele două posibilităţi se încheie cu opţiunea pentru originea românească a personajului, dar şi cu regretul că „este imposibil astăzi de afirmat ceva cu certitudine în această privinţă" (p. 221) şi cu îndoiala că această controversă se va clarifica definitiv (p. 238). Dar chiar când Petru Caraman scria aceste rânduri, disputa era deja tranşată de o informaţie pusă în circulaţie în anul 1938, comunicată la noi de Şerban Papacostea, în 1965, şi adesea citată de istoricii medievişti în anii următori. Arhiepiscopul Ioan de Sultanieh informa în *Libellus de notitia orbis*, descriere redactată în anul 1404, că domnul Moldovei, Petru, *conversus fuit ad fidem nostram catholicam et specialiter mater sua, domina Margarita, per unum fratrem predicatorem vicarium generalem illarum partium* (Papacostea 1965: 173).

Stăpânirea Basarabilor în sudul Moldovei, incluzând ţinutul Fălciului, ipoteză formulată de B.P. Hasdeu, pentru a motiva prezenţa acolo a satului Muşata, cu nume specific muntenesc şi presupus insolit în Moldova, i se pare lui Petru Caraman „imposibil de admis" (p. 208). Dimpotrivă, azi tot mai mult această părere este luată în consideraţie, în legătură cu modul în care s-a constituit statul Moldova, extinzându-se de pe valea râului Moldova spre sud şi spre est[28]. Foarte

[27] Ulterior, Ştefan S. Gorovei a menţinut şi reaşezat acest personaj în descendenţa lui Bogdan-voievod, ca nepot, anume ca fiu al Muşatei şi frate cu Petru I şi Roman I.

[28] Pentru istoricul problemei, vezi Papacostea 1999: 114 şi, mai ales, Dragoş Moldovanu, *Studiu monografic*, în TTRM I_4: XXV–LXIV.

critic cu mulţi istorici, care susţin idei bizare, ipoteze nefondate, iluzii sau preiau necritic vechi greşeli, autorul este el însuşi, uneori, prizonierul unor convingeri infirmate de informaţii ulterioare. Astfel, el consideră că B.P. Hasdeu a avut un argument „care pare să atârne foarte greu în favoarea basarabismului Muşatinilor", anume un argument heraldic (p. 209). Este vorba de cunoscutele steme cu capete negre de arabi, cea atribuită Ţării Româneşti cu trei capete, iar cea a Moldovei cu două capete. Petru Caraman consideră că asemănarea acelor steme nu ar dovedi neapărat teza lui Hasdeu, ci că „nimic [nu este] mai natural ca dinastia moldoveană să-şi ia drept model tema heraldică a Ţării Româneşti, care ajunsese mai de timpuriu la organizarea statală" (p. 210). În plus, se invocă şi faptul că locuitorii celor două ţări vorbeau aceeaşi limbă, fiind conştienţi de această realitate, ca şi cum conştiinţa unităţii de neam ar avea vreo relevanţă într-o problemă de heraldică medievală. În realitate, B.P. Hasdeu a pus în circulaţie o eroare cu longevitate seculară, deşi suspiciuni privitoare la interpretarea şi atribuirea scuturilor heraldice reproduse în cronica germanului Ulrich von Richental (publicată în 1487) au apărut în studii ce erau accesibile şi lui Petru Caraman. Constantin Rezachevici (1984: 71–98) a făcut istoria greşelii pornite, la noi, de la Cezar Bolliac (1861) şi B.P. Hasdeu (1873) şi a demonstrat că stema cu trei capete de negri este o emblemă personală, de tipul stemelor vorbitoare, a unui nobil probabil aromân din Epir, anume Mauriciu Sguru Spata. Confuzia în Europa occidentală, în veacul al XV-lea şi următoarele, între Valahia Mare din Tesalia şi Valahia Maior a lui Mircea cel Bătrân a favorizat o interpretare la fel de veche şi de productivă în fantezii istorice ca şi aceea acceptată de Petru Caraman însuşi în studiul despre Muşatini. Desigur, nici etimologia numelui *Basarab* < *bas* (= cap) + *arab* (= negru), numele cuman al dinastiei, nu „traduce plastic" imaginea heraldică în discuţie, cum crede Petru Caraman (p. 209–210), explicaţia ştiinţifică a antroponimului fiind dată încă din anul 1935 şi comunicată în 1978 de eruditul orientalist Aurel Decei: *basar* + *aba* „tată dominator" (Decei 1978b: 196).

Accentuarea *Muşátin* apare la Dosoftei (citat de Petru Caraman la p. 188) şi la Eminescu („Basarabi şi voi, Muşatini" – *Scrisoarea III*, p. 241), dar este evident faptul că accentuarea paroxitonă este impusă de prozodie. De aceea, este surprinzătoare aprecierea lui Petru Caraman că acesta ar fi accentul corect (p. 188, 189, 234), fiindcă, fără excepţie, şi în română accentuarea este oxitonă, pe sufixul slav, ca în *Bohotin*, *Cosmin*, *Costin*, *Dobrin*, *Husin*, *Miculin*, *Miletin*, *Zeletin* şi altele, unele dintre aceste nume regăsindu-se şi ca hidronime.

În concluzie, acest întins studiu al lui Petru Caraman, presupunând multă muncă, oferă, în această materie, o minimă informaţie nouă şi utilă astăzi în legătură cu tema abordată.

Amplul capitol ***Bucur–Bucura** şi derivatele lor* (p. 243–352) comunică unele constatări de un anume interes lingvistic şi istoric. Pornind de la sensul 'frumos' pe care îl are apelativul alb. *bucurë* (înregistrat şi de N.A. Constantinescu 1963: 219) şi de la răspândirea şi vechimea numelui de persoană *Bucur* (chestiune care a fost abordată anterior şi de N. Drăganu), Petru Caraman consideră că şi în română un adjectiv neatestat **bucur* şi antroponimul *Bucur* vor fi avut iniţial acelaşi înţeles

(p. 243–247), cu o evoluție semantică ulterioară. Din faptul că în albaneză nu se cunoaște un antroponim similar este dedusă concluzia că onimizarea apelativului este o creație specifică limbii române sau o moștenire din substratul traco-iliric și nu un împrumut din albaneză, cum a propus Fr. Miklosich. Este presupus un epitet feminin **bucură* 'frumoasă', fiindcă în vechime frumusețea era considerată ca un atribut specific feminin, și un masculin refăcut analogic **bucur* (p. 247), urmat de apariția prenumelui augural (nu a unui supranume) *Bucur-Bucura*. În acest scenariu denominativ nu se arată însă de unde provine forma feminină *bucura*, evident cu articolul hotărât *-a*, de vreme ce masculinul s-ar fi format prin omisiunea acestuia. De asemenea, acordarea, prin concesie, a calității de a fi frumos și băieților botezați *Bucur* nu explică răspândirea și frecvența mult mai mare a numelui masculin decât prin condiția socială inferioară a femeii (p. 263) și nici căderea în desuetudine a acestor nume de botez (?), odată cu evoluția semantică a derivatelor *bucuros*, *bucurie* și (*a*) *bucura*. Etimologia și motivarea toponimului *Bucura*, denumirea unui sat din județul Mehedinți, sunt conduse în scopul descoperirii înțelesului originar al numelui personal, considerat nume de botez feminin. Pentru aceasta este creditată o explicație din două legende locale care vorbesc despre o fată răpită de turci sau o tânără femeie vestită pentru frumusețea ei, care ar fi la originea numelui satului (p. 249). Petru Caraman crede că legenda ar fi apărut odată cu fixarea toponimului și că „Bucura va fi fost chiar numele de botez al eroinei, iar nu un simplu cognomen", când „*bucura* va fi însemnat 'frumoasa'" (p. 249). În realitate, avem un exemplu tipic de etimologie populară, creată *ad-hoc*, pentru explicarea denumirii în momentul în care se pune problema. Apoi, oiconimul nu este un nume personal feminin în funcție toponimică absolută, ci masc. *Bucur* + art. *-a*. Satele românești nu aveau nume de la astfel de „eroine". Și încă, dacă mai este nevoie de alt contraargument, vechimea acestui sat, atestat abia începând din 1790 (DTRO I: 393, s.v. *Bucura*[2]), nu este atât de mare încât să ne ducă la o epocă foarte veche, anterioară celor mai vechi texte românești, când presupusul apelativ *bucura* avea încă sensul său inițial (p. 247).

Studiul capătă amploare prin rezumatele și comentariile extinse pe marginea documentelor cercetate, uneori excesiv, ca în cazul combaterii (pe opt pagini!) a etimologiei imposibile propuse de G. Weigand pentru numele orașului București (germ. *Bukarest*), dintr-un inexistent *Bukar* (p. 325–332) sau ca divagația despre eventuala confuzie între *cășărie* și *câșlărie*, care este când admisă, când infirmată, fără vreun câștig real pentru clarificarea oiconimului *Bucu* (p. 334, nota 687).

Sunt de reținut concluziile că *Bucur* a avut cea mai mare răspândire în Transilvania și Muntenia, unde se păstrează încă viguros cu funcția de nume de familie, în timp ce aproape a dispărut în Oltenia și s-a diminuat ca uz în Moldova. Ciudată este aprecierea că Bucureștii „din motive cu totul speciale, pare să fi avut un adevărat cult pentru numele *Bucur*", frecvența sa ca nume de botez fiind mai mare decât în alte localități (p. 293). Cum s-ar putea decela într-un conglomerat urban modern o anume preferință pentru un nume de botez e greu de imaginat, iar numărul mare de locuitori sporește, firesc, posibilitatea apariției unor anumite nume și prenume.

Nu poate fi acceptată nici explicația pentru *Nica Bucureanciu* și *Adam Bucureanciu*, locuitori ai unui sat din județul Brașov, atestați în 1725, într-o listă de nume publicată de N. Iorga. Petru Caraman consideră că *Bucureanciu* ar putea fi o formă arhaică a hipocoristicului (?) *Bucurenciu*. Ca urmare, se reconstituie o variantă *Bucurean*, neatestată, derivată apoi cu sufixul *-ciu* (< sl. *-čo*). În realitate, forma „arhaică" este doar o grafie frecventă în scrierea chirilică, cu *-ea-* pentru *-e-*, iar sufixul (compus) este *-enciu* (< ucr. *-enčo*), derivând baza *Bucur*. Cu atât mai puțin putem admite că *Bucureanciu* ar fi numele de botez al tatălui celor doi frați (p. 296). După ce desfășoară această ipoteză neverosimilă, Petru Caraman are în vedere și formarea corectă a numelui *Bucurenciu*, indicată mai sus, care este însă doar o „supoziție" (p. 297). Maniera de a propune, inutil, forme inexistente, pentru a le combate apoi, este caracteristică întregii lucrări. Variantele lui *Bucur*, hipocoristice și derivate, sunt *Buc(u)*, *Bucă*, *Bucoiu*, *Bucuță*, *Buculea*, *Buculeiu* (p. 298–306), toate înregistrate și de N.A. Constantinescu (1963: 219), niciodată citat, deși studiul lui Petru Caraman a fost elaborat după 1963. Un derivat de la *Bucu* ar fi și *Bucșa*, considerat nume de botez (?). „Noi considerăm această formă nu ca un derivat direct dela *Bucur*, ci de la hipocoristicul său *Bucu*" (p. 307). Dar cine ar fi propus derivarea cu suf. *-șa* de la *Bucur*, Petru Caraman nu ne spune.

Câteva toponime personale cu baza *Bucur* suscită alte observații. Despre un mic afluent numit *Bucura*, al pârâului Valea Boului din bazinul superior al râului Buzău, „în cazul când numele ar fi foarte vechi, precum e probabil", Petru Caraman avansează ipoteza că acesta ar putea fi explicat nu printr-un antroponim, ci chiar prin epitetul *bucură*, hidronimul fiind, așadar, corelativ cu *Frumoasa* sau *Crasna* slavă (p. 318). Or, tocmai vechimea numelui unui pârâiaș neînsemnat nefiind prea mare și, de regulă, toponimia minoră dintr-o zonă muntoasă având origine personală, presupunerea unui hidronim descriptiv cu originea într-un adjectiv neatestat, care ne-ar duce la originile limbii române, este hazardată, dar explicabilă prin tentația autorului de a găsi, cu orice preț, argumente pentru tezele sale de bază.

Denumirea cătunului Bucureasa, azi sat în comuna Dănești, din județul Gorj, este explicată prin numele *Bucur*, al unui fost proprietar al moșiei, „tot așa de probabil ca [...] o formă care arată posesia unui proprietar cu numele *Bucur* asupra unui teren", și nu ca andronim[29] (p. 320, nota 590). Formularea fiind confuză, o limpezim astfel: *Bucureasa* nu este antrop. fem. *Bucureasa* (< masc. *Bucur*) în funcție toponimică absolută, ci antrop. masc. *Bucur* + suf. *-easa*. Alternativa ar putea fi luată în seamă numai dacă s-ar putea dovedi funcția toponimică a acestui sufix, condiție similară aceleia privind suf. *-oiu(l)*, cf. discuția oronimului *Bucșoiul* (p. 336). Aceeași posibilitate va fi formulată și în legătură cu toponimul *Mândreasa* (p. 366–367).

[29] Petru Caraman utilizează inadecvat termenul *andronim* (care nu poate însemna decât 'nume de bărbat') pentru numele soției derivat de la numele soțului. Mai potrivită este sintagma *nume marital* (N.A. Constantinescu).

Informații cu adevărat noi pentru cititorul român se găsesc la p. 337–345, unde sunt repertoriate antroponime și toponime din Bulgaria, Serbia, Bosnia, Muntenegru, Grecia, Albania și Moravia, toate având baza rom. *Bucur*, fapt ce atestă prezența românilor, în primul rând ca păstori, în aceste regiuni. Studiul lui Petru Caraman completează tabloul realizat de N. Drăganu în lucrarea sa fundamentală pe această problemă (1933). În sfârșit, evoluția semantică a subst. *bucurie* și adj. *bucuros*, de la sensul exprimat și de antroponimele *Bucur*, *-a*, către sensul actual este explicată prin trecerea de la contemplarea concretului (frumusețea fizică) la satisfacția spirituală, prin rafinarea sentimentului estetic (p. 348, 352). Interpretarea ar putea fi plauzibilă, dar va trebui motivată și evoluția inversă a înțelesului numelui *Mândrul*, de la abstract ('înțelept', la origine, apoi 'orgolios') la concret ('frumos'). Discutabil este și argumentul suplimentar al presupusei concurențe cu numele *Mușat*, dominant în spațiul românesc, fiindcă „existența a două antroponime – ambele general răspândite, la români – pentru exprimarea unuia și aceluiași concept, ar fi constituit un lux, pe care economia limbii nu-l putea tolera prea multă vreme". Mai mult, evoluția semantică a numelui *Bucur* ar fi completat golul lăsat de *Radu–Rada*, slave, deci desemantizate pentru români (p. 352). La aceste considerații se poate obiecta că în uzul lingvistic nu acționează doar legea economiei (efortului de vorbire), ci și, mai ales, nevoia exprimării nu numai a unor concepte generale, ci a tuturor cerințelor variațiilor diacronice, sociale, teritoriale și stilistice, ceea ce face să coexiste în vorbire elemente vechi și noi, înnobilate și degradate, regionale, afective, fapt dovedit tocmai de numele luate în discuție în această lucrare. Apoi, nu trebuie uitat că numele proprii cu bază lexicală fiind parțial desemantizate, în sensul că funcția lor principală devine cea de desemnare, nu de semnificare, sunt guvernate de jocul tradiție–modă nouă, încât putem să observăm că nu era nevoie ca *Radu* să însemne altceva pentru români decât aceea că era un nume potrivit unei anume situații denominative, de pildă că acesta fusese și numele bunicului copilului botezat.

Capitolul ***Mândrul–Mândra***, ***Drăguța–Drăgușul***, ***Mirea***, ***Zâna*** *și derivatele lor* (p. 352–394) incită la numeroase observații. Petru Caraman arată, corect, că sensurile 'orgolios' și 'frumos' al apelativului adjectiv *mândru*, *-ă* și al antroponimelor corespunzătoare au apărut în română, etimonul vechi slav și formele din limbile slave moderne având exclusiv înțelesul 'înțelept'. Urmează însă un mod ciudat de analiză a evoluțiilor semantice, presupunând un decalaj greu de admis între un conținut semantic și forma sa gramaticală. Fiindcă, de regulă, femeile sunt mai frumoase decât bărbații, Petru Caraman presupune că „la adjectiv, forma feminină, *mândră*, s-a identificat cea dintâi cu 'frumoasă'" (p. 354). Apoi, deoarece „era greu [...] ca poporul să reziste de a transforma în antroponim un asemenea apelativ, evident, primul care a apărut a fost numele personal feminin *Mândra*. Odată creat însă acesta, s-a format prin analogie și corespondentul său masculin *Mândrul*" (p. 357). Înțelegem, așadar, că în timp ce formele feminine ale adjectivului și apoi cea a antroponimului feminin aveau sensul 'frumoasă', cuvintele de genul masculin însemnau 'orgolios, fudul', ulterior, prin analogie (?), căpătând și acestea sensul

feminineloor. Despre durata decalajului de sens între genurile adjectivului cu două terminații, ca și despre faptul că bărbații sunt mai orgolioși decât femeile frumoase nu aflăm nimic. Câteva versuri invocând *mândra* folclorică sunt suficiente pentru demonstrație. Același scenariu semantico-gramatical este reluat și în cazul epitetului *drăguț*, *-ă* și a antroponimelor *Drăguța* și *Drăgușul*. Mai mult, acum fiind cazul unor derivate de la *drag*, *-ă*, se pune și problema fie a priorității derivării hipocoristice în planul onomastic față de derivarea diminutivală din planul lexical, fie a unor procese paralele, oricum separate (p. 373). Subtilitatea acestor disocieri speculative ne depășește.

Urmărind prezența numelor *Drăguța* și *Drăgușul* în toponime, Petru Caraman citează denumirea *Drăgușaia*, cu (sic!), pentru o colină a muntelui Monteorul. Paranteza de atenționare indică o nedumerire asupra formei toponimului, iar prudența îi cenzurează probabil tentația de a o explica poate drept o greșeală. În realitate, toponimul este autentic, fiind format cu sufixul toponimic *-aia*, având valoare posesivă[30], probabil de la baza *Drăgușul* (și nu de la *Drăguța*, cu care îl pune în relație autorul, p. 376).

Cu adevărat dificile și nesigure etimologic sunt numele *Mirea*, cu derivatele *Mireuț*(ă), *Mirăuț*(ă) și altele, care pot fi puse în legătură fie cu adjectivul **mire* 'frumos', reconstituit prin existența sa în albaneză (*mirɛ*), fie cu substantivul *mire*, apărut prin substantivare și cu o evoluție semantică explicabilă, fie cu un hipocoristic slav de la *Miroslav*, fie de la alte nume cu tema slavă *mir-* (p. 377–382). Petru Caraman analizează atent derivatele și sufixele, căutând argumente pentru a lega antroponimul *Mirea* de vechiul adjectiv românesc cu sensul 'frumos' (p. 380). Ipoteza sa trebuie reținută ca atare.

Ultimul nume românesc studiat este *Zâna*, „care reprezintă o culminație a ideii de frumos tradusă într-o formă dintre cele mai concrete" (p. 389). Câteva considerații ale lui Petru Caraman merită a fi semnalate aici. Mai întâi, faptul că antroponimul este foarte rar atestat s-ar explica prin reticența și chiar repudierea sa ca nume de botez de către biserică, fiind denumirea unei divinități păgâne. Argumentul poate fi reținut, cu condiția să putem aprecia controlul real pe care biserica îl avea asupra actului denominației prin botez. În acest sens, o interogație a lui N. Iorga are justificarea ei: „Am promis nume de botez, dar deosebirea care o facem noi între numele de botez și celelalte nu exista odinioară; multe nume care au devenit de familie au fost și mai sânt nume de botez. Botezul, Dumnezeu știe cum era făcut: mă întreb chiar cum se botezau ciobanii din creierul munților" (Iorga 1934: 5). O altă întrebare pe care Petru Caraman nu o formulează se referă la faptul că acest nume nu este atestat nici măcar ca supranume laic, ceea ce este surprinzător dacă avem în vedere afirmația că, în mentalul popular, o zână este întruchiparea frumuseții absolute. Din singura atestare veche cunoscută a numelui *Zâna*, desemnând o țigancă roabă (*Dzâna*, 1522), și din faptul că același nume l-a auzit în anul 1932 la niște țigani lăieși, autorul trage concluzia că antroponimul ar

[30] Cf. Emilian N. Bureței, *Valori ale unor sufixe în toponimie*, în vol. Bureței 1994: 29.

fi un nume de botez specific ţigănesc, biserica fiind mai tolerantă cu aceştia, care, de altfel nici nu prea aveau a face cu taina ortodoxă a botezului. Uimirea lui Petru Caraman faţă de modul cum a căzut „în dizgraţie un antroponim atât de atrăgător" (p. 390) este justificată, dar numai dacă am avea certitudinea că numele a fost cândva îndrăgit, urmând apoi ignorarea sa. Or, cu o singură atestare, această evoluţie denominativă devine o simplă presupunere.

Totuşi, frecvenţa relativ mare a prenumelor actuale *Zâna*, *Zânuţa*, *Zânica*, *Zânca* nu contrazice constatarea de mai sus. Petru Caraman, urmând observaţiile lui N. Drăganu şi Şt. Paşca (cf. şi N.A. Constantinescu (1963: 175, s.v. *Zinaida*), le consideră hipocoristice, prin „procedeul derivării prin apocopă" (sic!), ale numelor calendaristice *Zenovia* şi *Zenaida*, supuse unor transformări „conform unor vechi legi fonetice, în uz până astăzi la români: *e* + *n* > *i* + *n*; iar *z* + *i* > *z* + *i*" (p. 392). Pentru exactitatea analizelor, trebuie făcute mai multe precizări. Mai întâi, presupusele legi fonetice invocate, care ar fi impus evoluţiile *Zenovia* > *Zinovia* > *Zânovia* > *Zânovica* şi *Zenaida* > *Zinaida* > *Zânaida*, nu sunt legi istorice ale evoluţiei limbii române din trecerea de la latină la română, ci fenomene diferite, unele dialectale, iar exemplificarea lor este eronată. Astfel, *Zenaida* şi *Zenovia* au evoluat la *Zinaida* şi, respectiv, *Zinovia* prin schimbarea pronunţiei vocalei *η* (ēta) din etimoanele greceşti vechi la *η* (íta) din neogreacă, ambele pronunţii fiind atestate în documentele româneşti, în funcţie de nivelul sociolingvistic al uzului lor. Dacă transformarea s-ar fi produs în română, rezultatul velarizării vocalei *e* prin *z* ar fi fost *Zănovia* şi *Zănaida*. Apoi, legea *e* + *n* > *i* + *n* a acţionat în perioada formării limbii române şi numai în cuvintele de origine latină cu *e* accentuat, ca în *bene* > *bine* sau *mente* > *minte*, şi nu ca în *general* > *gineral*, exemplu invocat la p. 392, nota 245, unde închiderea *e* > *i* este un fenomen regional. O asemenea „lege" ar impune, de pildă, şi evoluţiile *gene* > *gine*, *genu(n)chi* > *ginu(n)chi* sau *tencuială* > *tincuială*. Nici *z* + *i* > *z* + *î* nu este o lege fonetică, ci un fenomen specific moldovenesc (velarizarea lui *i* prin *dz* sau *z*) şi nu „românesc", general, nici măcar „o pronunţie tipică a ruralilor" (p. 393). În privinţa scurtării acestor nume calendaristice greceşti, invocate, se vede cât de lejer a folosit Petru Caraman termenii *hipocoristic*, *apocopă* şi *derivare*, nu numai în aceste pasaje, ci în întreaga lucrare, căci ne întrebăm cum ar putea, de pildă, deriva prin apocopă *Zinuţa*/*Zânuţa* de la *Zinovia*. În fapt, numai *Zina*/*Zâna* provin din scurtarea (hipocoristică[31]) prin apocopă (trunchierea unei părţi finale a unui cuvânt) a numelui *Zinaida*, nu şi *Zinovia*, după care urmează derivarea propriu-zisă a numelui scurtat cu sufixele *-uţa* (*Zânuţa*) şi *-ica* (*Zânica*). Cât despre *Zinca*/*Zânca*, acestea sunt derivate fie într-o limbă slavă, cu sufixul *-ka* (numele există şi în bulgară), fie în română, fiindcă sufixul *-ca*, împrumutat, este productiv în antroponimia noastră, cf. *Anca*, *Ilinca*, *Leanca* şi altele (Graur 1965: 62), chiar dacă Petru Caraman presupune că de la *Zâna* nu s-ar fi putut forma un hipocoristic cu acest sufix, fiindcă „prea ar fi

[31] *Vasea* şi *Sile* sunt hipocoristice ale lui *Vasile*, dar *Vasiluţă* sau *Vasilică*, derivate de la numele de bază, deşi diminutivale, nu sunt hipocoristice (nume specifice vorbirii copiilor mici, care scurtează cuvintele, nu le amplifică).

fost autohton prototipul, pentru a se asocia armonic cu astfel de sufix" (p. 393). Aşadar, distincţiile dintre hipocoristice şi diminutive, formulate judicios de Al. Graur (1965: 57–67), trebuie păstrate în orice analiză lingvistică, nu numai etnologică, a numelor proprii de persoane.

Partea a doua a lucrării (p. 395–746), de întindere aproape egală cu prima parte, este consacrată antroponimiei slave, prioritar cea sud-dunăreană, ce ilustrează aceeaşi temă a frumuseţii. Şi aici, dimensiunile studiului se explică prin numărul mare de citate din literatura folclorică şi prin listele nesfârşite de atestări documentare ale numelor studiate. Nu putem aprecia valoarea şi originalitatea acestei cercetări, lipsindu-ne cunoaşterea de ansamblu a preocupărilor lingviştilor balcanici în domeniul antroponimiei, dar vom reţine doar acele informaţii care pot interesa şi onomastica românească, fiindcă relaţiile istorice şi lingvistice dintre spaţiul românesc şi lumea slavă sunt deja o temă frecventată. Studiul lui Petru Caraman constituie încă o contribuţie notabilă la adâncirea cunoaşterii problemei. În principiu, concluzia este cea aşteptată, anume că fenomenul studiat în cultura românească are puternice similitudini cu lumea balcanică, slavă şi grecească (p. 395).

Astfel, numele satului Crăsani din judeţul Ialomiţa are baza în antroponimul *Crăsan* < *Crasu*, de origine sud-slavă, nume cu tema *kras-* 'frumos' (p. 412), regăsită şi în numeroasele *Crasne* de pe teritoriul românesc; de la sl. *lěp-* > n. pers. *Lepa*, *Lepşan* şi toponimele *Lepşa* (p. 451–454); sl. *gizd-* > *Ghizdavu* şi *Ghizdăveţ*, antroponim şi toponim (p. 478–484); numele de persoane *Huba*, „aşa de specific bulgare, sunau prea exotic – dacă nu chiar barbar – pentru urechea românească, spre a fi acceptate ca prenume" (p. 575), ca şi cum *Ghizdavu* şi *Lepa* ar fi „sunat" mai... nobil. Numele celor doi *Huba* menţionaţi în documente moldoveneşti din 1431, 1519 şi, respectiv, 1638, sunt considerate, pe bună dreptate, de origine ucraineană, având înţelesul 'buză'[32]. Ipoteza unei eventuale slavizări în documentele de redacţie slavonă a presupusului nume real românesc *Buză* nu poate fi prin nimic susţinută (nota 783, p. 576–577). În privinţa ultimei atestări, trebuie precizat că Petru Caraman a citat traducerea românească a documentului datat 1638 ianuarie 25, publicată de Gheorghe Ghibănescu (1907: 70–72, nr. 38), unde numele care ne interesează a fost citit (*Ştefan*) *Huba*, fără să observe că, în textul slavon editat mai târziu de acelaşi editor (Ghibănescu 1908: 295–299, nr. CCV, cu data 1838 ianuarie 26), numele este (*Ştefan*) *Zuba*. Din eroare, la *Indicele de nume* ale volumului din seria DRH (A XXIV: 215–217, nr. 234) apar ambele sintagme, cu trimitere la acelaşi document. *Liciu(l)*, un nume destul de răspândit la aromâni şi dacoromâni, cu atestări din secolele al XV-lea – al XIX-lea (p. 659–665), se dovedeşte a fi bg. *Лицо*, un hipocoristic cu sensul 'frumos'.

De interes sunt şi două nume turceşti, *Dilber* (p. 591–611) şi *Güzel* (p. 612–642), ambele cu sensul aici urmărit, 'frumos, -oasă', şi cu o importantă prezenţă, explicabilă, mai ales în folclorul slavilor din Bosnia, Herţegovina şi Macedonia, dar şi din Serbia şi Bulgaria, şi cu totul sporadică în basmele meglenoromâne (p. 637). La

[32] N. A. Constantinescu (1963: 439, s.v. *Huba*) îl pune, eronat, în relaţie cu apel. *hulubă*.

nordul Dunării, Petru Caraman crede a identifica urmele prenumelui *Güzel* în numele *Ghizela* al unei ţigănci din satul Mândra, din Ţara Oltului (informaţie comunicată de Ştefan Paşca, în cunoscuta sa lucrare). Acesta i-a indicat originea germană (*Gisela*). Considerăm că folosirea acestui nume calendaristic catolic la saşii şi maghiarii transilvăneni, în pronunţia *Ghisela* (cf. şi Ionescu 2001: 196, s.v. *Gisel*), este un motiv temeinic pentru etimologie. Petru Caraman combate această explicaţie, fără să argumenteze de ce germ. *Gisela* nu poate fi etimonul (p. 638), propunând, desigur, un prototip [= numele de bază] neatestat, „o formă românizată a unei variante balcanice **Ghiuzela* < t. *güzel*", prenumele ţigănesc **Ghiza-Ghizica* fiind „un corespondent perfect al prenumelui fem. bulgar Гюза" de originea discutată (p. 638–639). De ce, cu o singură atestare, *Ghizela* ar fi un nume specific ţigănesc, şi încă vechi, din vremea când ţiganii cutreierau Peninsula Balcanică, nu ni se spune[33]. După Petru Caraman, modificarea fonetică *ü* > *i* s-ar explica prin aceea că „pentru urechea românului, grupul *gü* într-o asemenea poziţie [?] avea o rezonanţă cu totul exotică" (p. 639–640). Considerăm că, în această dispută etimologică, soluţia corectă este aceea a lingvistului clujean şi nu a folcloristului ieşean, care invocă adesea impedimente de natură „exotică", pentru a motiva fenomene pur lingvistice, mai exact articulatorii. Un argument contrar, cu adevărat obiectiv, şi nu impresionist, la reconstrucţiile speculative ale lui Petru Caraman, este acela că, dimpotrivă, regula acomodării majorităţii cuvintelor şi numelor turceşti intrate în limba română constă în rostirea diftongată a vocalelor *ö, ü*. De pildă, oclusivele velare *c (k, q)*, *g + ö, ü* au fost interpretate şi rostite ca *c, g + io* (*k'o, g'o*) şi/sau *iu* (*k'u, g'u*). Exemplele sunt numeroase şi la îndemână: *köçk* > *chioşc*, *kör* > *chior*, *göden* > *ghiuden*, *göl* > *ghiol*, *gönder* > *ghionder*, *gördum* > *ghiordum*, *götürü* > *ghiotura* şi altele, precum şi *külhan* > *chiolhan*, *küzdan* > *ghiozdan*, *gülle* > *ghiulea*, *gürülü* > *ghiurghiuliu*, *güveç* > *ghiuveci* etc. Pronunţia acestor vocale ca *i* sau *o/u* este mult mai rară (Puşcariu 1994: 209–210) şi ulterioară, impusă ca normă literară, ca în *köfte* > *chiuftea/chiftea*, *ghiozdan/ghizdan*, *ghiuveci/ghiuvaci/ghiveci* (cf. şi *tütün* > *tiutiun/titiun*, popular / *tutun*, literar).

Un alt nume, *Ghizălia*, cunoscut ca supranume în satul natal al autorului, Vârlezi, judeţul Galaţi, este etimologizat în aceeaşi manieră, cu ipoteza unui etimon tătărăsc, dar fără să se explice şi finala *-ia*, care nu este un... apendice neglijabil. Pentru noi, numele este o poreclă obscură.

Neaşteptat, pentru un cercetător atât de informat (dar cu stângăcii în analiza lingvistică), cum a fost Petru Caraman, este modul în care a abordat ultimul nume din această serie. Câteva persoane din Moldova, menţionate în documente din a doua jumătate a secolului al XVI-lea (cel mai cunoscut fiind panul Ion Caraghiuzel, din sfatul lui Bogdan-voievod Lăpuşneanul) şi începutul veacului următor în forma *Carachiuzăl*, *Caraghiuzel* şi alte variante grafice, sunt presupuse a avea nume de origine turcă sau tătară, compuse din tc. *qara* 'negru' + *güzel* 'frumos', desemnând,

[33] Într-o listă de peste 1700 de nume de ţigani şi ţigănci, atestate în vechile documente moldoveneşti, nu se regăsesc *Ghizela* sau *Ghiuzela* (Gonţa 1995).

desigur, un bărbat brunet şi frumos. Trebuia doar imaginat un scenariu denominativ în care un român neaoş şi creştin a putut impresiona pe nişte denominatori străini, pentru a-i da acest nume. Aceeaşi etimologie o găsim şi la N.A. Constantinescu (1963: 230, s.v. *Cara*), necitat de Petru Caraman. De data aceasta, nu o dificultate fonetică este impedimentul acestei etimologii, ci una privind formarea cuvintelor şi a numelor, fiindcă în limbile turcice, deşi aglutinante, nu se alipesc pur şi simplu două adjective într-un fel de compus antroponimic fără determinat. Ca urmare, o propunere etimologică fără impedimente este următoare: tc. *karagöz* 'ochi negri'[34] > *caraghioz* (desemnând un personaj comic, un măscărici în teatrul cu păpuşi oriental, cunoscut şi în spectacolele de bâlci din ţările române[35], precum şi la curţile domnilor sau ale unor mari boieri, potrivit informaţiei transmise de D. Cantemir – Şăineanu 1900 II: 88) > n. p., poreclă rom. **Caraghioz* > derivat diminutival rom. *Caraghiozel*. Nu este exclusă nici prezenţa în Moldova, în secolul al XVI-lea, a numelui turcesc *Karagöz*[36], adoptat în împrejurări similare celor care motivează şi alte vechi nume personale de origine turcă otomană, precum *Caraman*, *Caracaş*, *Caraba* şi altele. Astfel, nu mai este nevoie de un efort suplimentar pentru a imagina un tânăr brunet şi frumos, purtător al numelui *Caraghiuzel*.

Ultimele nume studiate în această amplă lucrare sunt formate de la radicalul строй- (p. 673–746), cu unele rezultate interesante. Mai întâi, urmărind, cu un bogat material folcloric, semantica termenilor şi numelor formate de la această temă, Petru Caraman conchide că sensul primar „de ordine, de proporţie şi de simetrie, adică de armonie a elementelor ce alcătuiesc un întreg" (p. 673), sens de altfel cunoscut lexicografilor şi onomasticienilor, a fost asociat, la numele de persoane, cu frumuseţea fizică. La slavii vechi, numele sunt atestate în forme compuse şi simple, precum *Stroislav(a)*, *Strojimir(a)* şi, respectiv, *Stroje*, acesta cu variante şi derivate: *Strojko*, *Stroilo*, *Strojek*, *Stroyec*, *Strojinski* etc. Faptul cel mai surprinzător este constatarea că aceste nume, inclusiv cele feminine, au ieşit demult din uz la sârbo-croaţi şi la bulgari, dar s-au păstrat la românii nord-dunăreni, cea mai veche prezenţă fiind *Стройна*, în *Pomelnicul mănăstirii Bistriţa*, iar *Stro(i)e*, cu variantele şi derivatele *Stroia*, *Stroiu*, *Stroici*, *Stroescu*, *Stroilă* şi altele, a rămas familiar până astăzi, ca nume de familie. Numeroasele sate *Stroieşti*, din Moldova (11, unele dispărute), Muntenia şi Oltenia, precum şi alte toponime minore, indică frecvenţa mare a acestui nume personal în trecut. Este remarcabilă, de asemenea, vechimea antroponimului, considerat a fi printre cele mai timpurii nume împrumutate de la slavii meridionali (p. 742–743), deşi nu este atestat şi la românii sud-dunăreni.

Toate aceste nume au fost deja explicate în alte lucrări, mai vechi şi independente de cercetarea lui Petru Caraman, ale lui Vasile Bogrea, Al. Graur,

[34] Citat şi de Constantinescu 1963: 230, s.v. *Cara*, în legătură cu n.p. *Caraochea*, *Caraochi*, care ar fi traduceri pe jumătate a tc. *karagöz*. Desigur, acest cuvânt nu poate explica şi numele *Caragos*, astfel încât îndoiala autorului, marcată de un (?), este superfluă.

[35] Despre acest personaj, vezi pe larg Şăineanu 1900 I: CXXIII–CXXVIII.

[36] Sunt cunoscuţi, de pildă, Karagöz Mehmed paşa, beilerbei de Karaman (1485), şi Karagöz Ahmed paşa, beilerbei al Anatoliei (1511) (Decei 1978a: 141, 146).

E. Petrovici, I. Bileţchi-Albescu, dar mai ales ale lui N. Drăganu şi Ştefan Paşca, cu etimologii folosite şi citate în sintezele lexicografice datorate lui: N.A. Constantinescu 1963: 252, s.v. *Crasu*, unde, însă, etimonul *krasa* are sensul 'podoabă' în slava veche şi 'şarpe' în bulgară; 283, s.v. *Ghizdav*; 439, s.v. *Huba* şi *Hubăe*, cu etimologia mold. *hulubă*, desigur eronată; 309, s.v. *Lepa*; 310, s.v. *Liciul* (cu etimologie greşită, după G. Weigand); 378, s.v. *Stroe*; Iordan 1983: *passim*; Iordan 1963: 113, sub *Frumoasa*; 512, sub *Ghizdăveaţa*. De aceea, caracterul de noutate a lucrării lui Petru Caraman este încă o dată estompat, deşi în analizele detaliate ale cercetării numeroase puncte de vedere personale sunt de reţinut.

Publicarea textului manuscris, redactat de-a lungul a peste trei decenii, de dimensiuni împovărătoare, cu adăugiri succesive şi cu sute de exemple, cuvinte şi citate în diverse limbi slave, cu alte dificultăţi semnalate în *Notă asupra ediţiei* (p. 25–28), a fost posibilă numai prin coordonarea efortului mai multor colaboratori, îndeosebi pentru culegerea computerizată. Realizarea finală este onorabilă, dar nu chiar „la nivelul tuturor exigenţelor" (p. 28). Dată fiind marea întârziere a publicării textului, se impunea, dacă nu o ediţie critică, măcar una adnotată, care să evidenţieze câştigurile de cunoaştere pe care le aduce investigaţia lui Petru Caraman, destul de multe afirmaţii ale sale fiind deja infirmate de cercetările mai noi. O deficienţă importantă a acestei ediţii constă în scrierea tuturor numelor şi cuvintelor din documentele de redacţie slavonă cu caractere ale alfabetului rus modern, deşi Petru Caraman a caligrafiat totdeauna clar slovele, aşa cum se poate constata imediat în fotocopiile unor pagini ale manuscrisului (p. 60, 160, 488). Nu se pot admite, aşadar, grafiile de tipul *м҃ ѣдръ* (p. 353), *моудр-, М҃ ѣдричка* (p. 359), *Ноуноє* (p. 383) sau *Съна* (cu *S* latin pentru slova *dzealo*, p. 390), în loc de *мѫдръ, моудр-, Мѫдричка, Ноунноє* sau *Ѕъна*. Fontul Old Slavonian este oricând accesibil. Fără îndoială, Petru Caraman nu ar fi fost deloc satisfăcut, văzând că numeroasele exemple date în bulgară, sârbă sau ucraineană au fost redate nu în alfabetele specifice acestor limbi (care, chiar dacă pornesc de la aceeaşi bază chirilică, au unele caractere diferite şi un desen al literei specific), ci în acelaşi set chirilic aproximativ, pe baze ruseşti, laolaltă cu numele şi termenii slavoni sau propriu-zis ruseşti.

Multe semne de întrebare se ridică şi în privinţa libertăţilor pe care şi le-au luat editorii faţă de textul manuscris original al lui Petru Caraman. Din *Nota asupra ediţiei* (p. 27) ar trebui să înţelegem că au fost operate doar actualizări ale ortografiei, practică perfect justificată, precum şi câteva înlocuiri ale unor regionalisme, puţine şi „strecurate incidental în expunerea autorului", cu variante literare recomandate astăzi. În realitate, intervenţiile par a fi mult mai radicale, vizând înseşi particularităţile limbii lui Petru Caraman, fiindcă, de exemplu, înlocuirile: *personagii* cu *personaje*, *humoristic* cu *umoristic*, *cânticel* cu *cântecel* (p. 27) sau *mânăstire* cu *mănăstire*, *strein* cu *străin* şi, mai ales *Sârbia* cu *Serbia* (*passim*) nu reprezintă doar o simplă modernizare ortografică, ci o alterare a specificului limbii unui autor format şi afirmat în anume context istoric. Pentru comparaţie, trimitem pe cititori la ediţiile unor lucrări ale lui Alexandru Philippide, lingvist cu o pregnantă expresie moldovenească, pentru a constata modul profesionist

al selectării faptelor de limbă păstrate şi a celor modificate[37], rezultatul fiind un text perfect acceptabil pentru cititorul actual, fără să se piardă mărcile individualităţii lingvistice ale unui savant de... modă veche, ca şi Petru Caraman. Neavând posibilitatea confruntării textului recent tipărit al etnologului ieşean cu manuscrisul original, observ, examinând doar una (p. 60) dintre cele patru fotocopii publicate, că pasajul „de la Alexandru Iliaş, care întăreşte tot o moştenire de moşie, în satul Vladimir din jud. Gorj, mai multor persoane. Printre acestea e şi o femee – designată prin respectivul nb. – pe care o instalează în posesiunea acordată însuşi tatăl ei" devine „de la Alexandru Iliaş Voievod, care de asemenea întăreşte o moştenire de moşie, în satul Vladimiri din jud. Gorj, mai multor persoane. Printre acestea se află şi o femeie – designată prin respectivul nume – pe care o instalează însuşi tatăl ei în posesiunea acordată de dânsul"; textul „E interesant de relevat că aceste nume se continuă totuşi, în anumite funcţii, până'n vremea noastră [...]" este astfel „îmbunătăţit": „Demn de relevat este faptul deosebit de interesant că aceste vechi nume se continuă, în anumite funcţii, până-n vremea noastră [...]" (p. 51). Asemenea intervenţii, prin nimic justificate, afectează nu numai intenţiile stilistice ale autorului, dar pot altera chiar sensul informaţiei. Astfel, numele satului Olteni, azi în comuna Bujoreni, judeţul Vâlcea, menţionat în anul 1565, a fost „corectat" ca *olteni*, fiind considerat, greşit, ca substantiv comun (p. 51). Este evident faptul că normele editoriale declarate au fost cu mult transgresate, încât ne putem întreba cum ar fi reacţionat Petru Caraman la „îndreptarea" textului său. Chestiunea priveşte întreaga operă a lui Petru Caraman apărută postum[38], iar un răspuns mai exact va fi posibil doar când manuscrisele savantului vor fi accesibile şi altor cercetători.

O dificultate pe care orice editor cu greu ar fi depăşit-o în totalitate a fost aceea a identificării surselor citate de autor cu sigle proprii, neadunate într-o *Bibliografie*, unele suficient de transparente, altele presupunând deducţia intuitivă şi căutarea titlurilor sugerate şi, în sfârşit, aproximativ o treime din numărul acestora urmând a fi reconstituită de către cei interesaţi de o verificare specială a trimiterilor. Ele sunt sigle şi abrevieri de titluri de articole, studii şi materiale documentare, istorice şi folclorice risipite prin publicaţii periodice bulgăreşti, sârbeşti sau croate, ce ar trebui căutate în marile biblioteci de la Sofia, Belgrad, Zagreb şi Bucureşti. De aceea, trebuie apreciat efortul editorilor de a rezolva mulţumitor această problemă, stăruinţă reflectată în completarea titlurilor la 238 de

[37] *Opere alese. Teoria limbii*, editate de G. Ivănescu şi Carmen-Gabriela Pamfil, cu un studiu introductiv şi comentarii de G. Ivănescu, Bucureşti, Editura Academiei, 1984, p. LI–LV, şi *Istoria limbii*, ediţie critică de G. Ivănescu, Carmen-Gabriela Pamfil şi Luminiţa Botoşineanu, Iaşi, Editura Polirom, 2011, p. XLIII–XLV.

[38] Un exemplu frapant de modernizare inacceptabilă a lexicului lui Petru Caraman este, de pildă, înlocuirea declarată în *Notă asupra ediţiei* (p. 17) a etnonimelor *bialoruşi*, *hrvaţi* sau *horvaţi*, *latişi*, *litvani* şi *maloruşi* cu *bieloruşi*, *croaţi*, *letoni*, *lituanieni* şi *ucraineni* în ediţia îngrijită de Ion H. Ciubotaru a lucrării *Vechiul cântec popular ucrainean despre Ştefan Voievod şi problemele lingvistico-etnografice aferente*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2005. Erudiţia lingvistică proprie lui P. Caraman nu implică neapărat un public cititor incapabil să recepteze o terminologie specifică trecutului cultural românesc.

unități bibliografice abreviate. Adăugăm, la lista editorilor, următoarele titluri lipsă, pe care le-am găsit cu relativă ușurință, fără prea mare risipă de timp:

AL „PR" = „Anuarul Liceului «Petru Rareș»" din Piatra-Neamț.
ALS = „Anuarul Liceului «Principele Nicolae»" din Sighișoara.
AM–LN și De la Acad. Mih. la L.N. = *De la Academia Mihăileană la Liceul Național. 100 de ani (1835=1935)*, Iași, 1936.
AȘPF Lugoj = „Anuarul Școlii Profesionale de Fete «I. Popovici Bănățeanu»" din Lugoj.
C. Bobulescu, *Crucea de Sus* = C. Bobulescu, *Schiță istorică asupra satelor Crucea de Sus, Crucea de Jos, cu bisericile lor, cum și asupra schiturilor Brazii și Moșinoaele din județul Putna*, București, 1926.
DSR = *Dicționarul statistic al României, întocmit pe baza rezultatelor definitive ale recensământului general al populațiunii din 19 decembrie 1912*, I–II, București, 1914–1915.
Fejér, *Codex dipl. Hung.*, I = György Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, I, Buda, 1829.
Flor., DD, I = George D. Florescu, *Divanele domnești din Țara Românească*, I, București, 1943.
Giurescu, MIO, II = Constantin Giurescu, *Material pentru istoria Olteniei supt austriaci*, II, București, 1913.
Hasdeu, *Strat (și substrat)* = B.P. Hasdeu, *Strat și substrat. Genealogia popoarelor balcanice*, în „Revista nouă", V, 1892, nr. 1–2.
Hâciu, *Aromânii* = Anastase N. Hâciu și Simion Mehedinți, *Aromânii*, Focșani, 1936.
Iorga, *Acte rom. gr.* = N. Iorga, *Acte românești și câteva grecești din archivele Companiei de Comerț Oriental din Brașov*, Vălenii de Munte, 1932.
Karadja, *Doc. m. Cant. Bucov.* = Constantin I. Karadja și Marcela Karadja, *Documentele moșiilor Cantacuzinești din Bucovina*, Vălenii de Munte, 1931.
Mihályi, DM = Joan Mihályi de Apșa, *Diplome maramureșene din secolul XIV și XV*, Sighet, 1900.
Mircea, *Cat.* = Ion-Radu Mircea, *Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului (1369–1600)*, I, București, 1947.
Mon. Pol. hist., V = *Monumenta Poloniae Historica*, V, Lwow, 1888.
Mon. spect. hist. slavorum merid., XXVII = *Monumenta spectantia historiam slavorum meridionalium*, XXVII, Zagreb, 1895.
Quellen și *Quell.* = *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen*, I–VIII, Kronstadt, 1886–1926.
PPP, *Doc. Mih.* și *Doc. Mih. Vit.* = P.P. Panaitescu, *Documente privitoare la istoria lui Mihai Viteazul*, București, 1936.
I. Puşcariu, FNR, I = Ioan Puşcariu, *Date istorice privitoare la familiile nobile românești*, I, Sibiu, 1892.
RAD LXXXII = *Rad jugoslovenska Akademija*, vol. 82, Agram, 1886.
Rechn., *Herm.*, I = *Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt*, în *Quellen zur Geschichte Siebenbürgens und der sächsischen Nation*, I, Hermannstadt, 1880.
RI, VI = „Revista istorică", București, VI, 1920.
SAR tel., Buc. și Buc(urești), SAR tel. = Societatea Anonimă Română de Telefonie, București (cartea abonaților, 1945, 1947).
Schulze, *Gesch. lat. Eig.* = Wilhelm Schulze, *Zur Geschichte lateinischer Eigennamen*, în „Abhandlungen der Königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen. Philologisch-historische Klasse", V, 1933.
Siebenbürgen, I = Ungarischen historischen Gesellschaft, *Siebenbürgen*, Budapesta, 1940.
Solmesn [sic!], *Indog. Eig.* = Felix Solmsen, *Indogermanische Eigennamen als Spiegel der Kulturgeschichte*, Heidelberg, 1922.
Ștef., *Tism.*= Alexandru Ștefulescu, *Mănăstirea Tismana*, București, 1909.
Weig., B–A, IV și G. Weig., *Bukarest*, cf. B–A, IV = Gustav Weigand, *Bukarest, Satmar*, în „Balkan-Archiv", IV, Leipzig, 1928, p. 178–180.

Wenzel, *Cod. Dipl. Arpad.* = Gusztáv Wenzel, *Codex Diplomaticus Arpadianus continuatus: Árpádkori új Okmánytár*, Pesta, 1864.
Wg., *Blg. R(u)fn.* = G. Weigand, *Die bulgarischen Rufnamen, ihre Herkunft, Kürzungen und Neubildungen*, în „Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig", XXVI–XXIX, 1921, p. 104–173.

Unele titluri sunt abreviate sau siglate de Caraman în mod diferit. Adăugăm aici doar pe cele care lipsesc din *Bibliografie*, dar apar în notele de subsol:

Arbore, *Bas.* și Arb. *Bas.*; Bălan, DB și Bălan *Dbuc*; N. Dens., *Mon.* și Dens., *Mon. Făg.*; Drăganu, *Rom. v. IX–XIV* și *Rom. în veac. IX-XIV*; Fr., DTSR și Frunz., *Dicț. top.*; Ionescu-Daniil, *Culeg. desc.* și Ionescu-Dan., *Culeg. desc.*; Iorga, *St.* și *St. doc.* (nu numai I–II, 1901, ci și alte vol. citate: VII); Mikl., *Bild. sl. PN. u. ON.*, *Bild. sl. Pers.*, *ON aus Pers.* [sic!] și *Bild. sl. PN.*; Milkl., *Lex. PGL* și *Lex. paleosl.*; Pascu, SR și *Suf. rom.*; Pavlescu, EMB și *Ec. bresl.*; *Rj. hrv. ilIi srp. jez. Jugosl. ak.* și *Rj. Ak. Zagr.*; L. Șăin. DULR și Șăineanu, *Dicț. univ.*; *Uricariul* și Codr., *Uric.*; Zenker, DTAP, TAPWb. și TAP.

*

În concluzie, lucrarea lui Petru Caraman se înscrie în șirul contribuțiilor notabile ale științei onomastice românești, propunând nu o „viziune" nouă asupra domeniului, ci un material bogat, ilustrativ pentru o temă restrânsă, cu opinii și interpretări proprii ale etimologiilor, unele neconvingătoare, într-o prezentare succesivă a inventarului antroponimic identificat în spațiul românesc și slav balcanic, din care rezultă o mentalitate denominativă identică. Sperăm că o analiză obiectivă a cărții, precum am încercat în paginile de mai sus, și selectarea informațiilor utile pentru viitoare studii vor pune surdină unor recomandări encomiastice și cu iz protocronist inutile, precum și acelea referitoare la *Colindatul la români, slavi și la alte popoare*, „o lucrare de-a dreptul legendară, de o vastitate impresionantă, unică în context românesc și european" (p. 25). Orice carte este unică în felul ei, iar unele pot deveni legendare numai dacă nu sunt citite cu discernământ critic. Statura cărturarului Petru Caraman se conturează mai realist și mai adecvat numai printr-o evaluare obiectivă și admirativ-temperată a operei sale.

BIBLIOGRAFIE

Benveniste 2005 = Émile Benveniste, *Vocabularul instituțiilor indo-europene*, traducere, note și postfață de Dan Sluşanschi, București, Editura Paideia.
Burețea 1994 = Emilian N. Burețea, *Contribuții la studiul toponimiei românești*, Craiova, Editura Universitaria.
CADE = I.-Aurel Candrea, Gh. Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească"*, București, [1926–1931].
Candrea 1928 = I.-A. Candrea, *Iarba fiarelor. Studii de folclor*, București.
Caraman 1943 = Petru Caraman, *Les bases mystiques de l'anthroponymie*, „Balcania", VI.
Caraman 1970 = Petru Caraman, *L'Héritage romain dans l'anthroponymie roumaine*, în *Actele celui de al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică*, I, București, Editura Academiei, p. 1107–1113.
Ciobanu 1984 = Veniamin Ciobanu, *Din nou despre „lupta de la Plonini"*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»", XXI.

Ciubotaru 2008 = Ion H. Ciubotaru, *Petru Caraman. Destinul cărturarului*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza".
Constantinescu 1963 = N.A. Constantinescu, *Dicţionar onomastic român*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Coşeriu 2009 = Eugeniu Coşeriu, *Omul şi limbajul său*, antologie, argument şi note de Dorel Fînaru, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza".
Dauzat 1932 = Albert Dauzat, *Les noms de personnes. Origine et évolution*, ediţia a 4-a, Paris.
Decei 1978a = Aurel Decei, *Istoria Imperiului Otoman*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.
Decei 1978b = Aurel Decei, *Relaţii româno-orientale*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.
Densusianu, *Concordanţe* = Ovid Densusianu, *Concordanţe lingvistice şi folclorice*, curs ţinut în anii 1924 şi 1925 la Facultatea de Filozofie şi Litere din Bucureşti.
Drăganu 1933 = N. Drăganu, *Românii în veacurile IX–XIV pe baza toponimiei şi a onomasticei*, Bucureşti.
DRH A XXIV = *Documenta Romaniae Historica*, A. *Moldova*, XXIV, întocmit de C. Cihodaru şi I. Caproşu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1998.
DTRO I = *Dicţionarul toponimic al României. Oltenia*, vol. I, A–B, sub redacţia lui Gheorghe Bolocan, Craiova, Editura Universitaria.
Fick 1894 = August Fick, *Die Griechischen Personennamen nach ihrer Bildung erklärt und systematisch geordnet*, Göttingen.
Frazer 1980 = J.G. Frazer, *Creanga de aur*, I, traducere de Octavian Nistor, Bucureşti, Editura Minerva.
Ghibănescu 1907 = Gheorghe Ghibănescu, *Surete şi izvoade*, III, Iaşi.
Ghibănescu 1908 = Gheorghe Ghibănescu, *Surete şi izvoade*, V, Iaşi.
Gonţa 1995 = Alexandru I. Gonţa, *Documente privind istoria României. A. Moldova. Veacurile XIV–XVII (1384–1625). Indicele numelor de persoane*, ediţie de I. Caproşu, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Gorovei 1973a = Ştefan S. Gorovei, *Dragoş şi Bogdan, întemeietorii Moldovei*, Bucureşti, Editura Militară.
Gorovei 1973b = Ştefan S. Gorovei, *Îndreptări cronologice la istoria Moldovei din veacul al XIV-lea*, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie «A.D. Xenopol»", X.
Gorovei 1976 = Ştefan S. Gorovei, *Muşatinii*, Bucureşti, Editura Albatros.
Gorovei 1993 = Ştefan S. Gorovei, în *Genealogia domnilor Moldovei din veacul XIV*, din „Arhiva Genealogică", V, nr. 1–2, p. 625–630.
Gorovei 1997 = Ştefan S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza".
Graur 1929 = Al. Graur, *Nom d'agent et adjectif en roumain*, Paris.
Graur 1965 = Al. Graur, *Nume de persoane*, Bucureşti.
Heintze, Gascorbi 1922 = A. Heintze, Paul Gascorbi, *Die deutsche Familiennamen, geschichtlich, geographisch, sprachlich*, Halle.
ILR II = *** *Istoria limbii române* (tratat), Bucureşti, Editura Academiei, vol. II, 1969.
Ionescu 1975 = Cristian Ionescu, *Mica enciclopedie onomastică*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.
Ionescu 2001 = Cristian Ionescu, *Dicţionar de onomastică*, [Bucureşti], Editura Elion.
Iordan 1963 = Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Bucureşti, Editura Academiei.
Iordan 1983 = Iorgu Iordan, *Dicţionar al numelor de familie româneşti*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.
Iorga 1934 = N. Iorga, *Numele de botez la români* (conferinţă ţinută la Institutul Sud-Est European la 18 mai 1934), Bucureşti.
Ivănescu 1980 = G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iaşi, Editura Junimea.
Keintzel-Schön 1976 = Fritz Keintzel-Schön, *Die siebenbürgisch-sachsischen Familiennamen*, Bucureşti–Köln–Wien.

Lévi-Strauss 2011 = Claude Lévi-Strauss, *Gândirea sălbatică*, traducere de I. Pecher, ediţia a 2-a, Iaşi, Editura Polirom.
Mauss, Hubert 1996 = Marcel Mauss, Henri Hubert, *Teoria generală a magiei*, traducere de Ingrid Ilinca şi Silviu Lupescu, Iaşi, Editura Polirom.
Meillet 1926 = A. Meillet, *Linguistique historique et linguistique générale* (1921), Paris, ediţia a 2-a.
Niceforo 1912 = Alfredo Niceforo, *Le génie de l'argot*, Paris.
Papacostea 1965 = Şerban Papacostea, *Un călător în ţările române la începutul veacului al XV-lea*, în „Studii. Revistă de istorie", 18, nr. 1.
Papacostea 1999 = Şerban Papacostea, *Geneza statului în Evul Mediu românesc*, Bucureşti, Editura Corint.
Pastoureau 2004 = Michel Pastoureau, *O istorie simbolică a Evului Mediu occidental*, traducere de Em. Galaicu-Păun, Bucureşti–Chişinău, Editura Cartier.
Petrovici 1970 = Emil Petrovici, *Studii de dialectologie şi toponimie*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Petrovici 1970 = Emil Petrovici, *Studii de dialectologie şi toponimie*, volum îngrijit de I. Pătruţ, B. Kelemen, I. Mării, Bucureşti, Editura Academiei.
Puşcariu 1976 = Sextil Puşcariu, *Limba română*, I. *Privire generală* (1940), Bucureşti, Editura Minerva.
Puşcariu 1994 = Sextil Puşcariu, *Limba română*, II. *Rostirea*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Rezachevici 1984 = Constantin Rezachevici, *Stema cu „capete de negri". Înlăturarea unei legende din heraldica românească nord-dunăreană*, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie «A.D. Xenopol»", XXI.
Rosetti 1968 = Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, Bucureşti, Editura pentru Literatură.
Russu 1959 = I.I. Russu, *Limba traco-dacilor*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.
Russu 1969 = I.I. Russu, *Ilirii*, Bucureşti, Editura Academiei.
Russu 1981 = I.I. Russu, *Etnogeneza românilor*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.
Scriban 1939 = August Scriban, *Dicţionaru limbii româneşti*, Iaşi.
Şăineanu [1929] = L. Şăineanu, *Dicţionar universal al limbei române*, ediţia a 6-a, Bucureşti.
Şăineanu 1900 = L. Şăineanu, *Influenţa orientală asupra limbei şi culturei române*, I–II, Bucureşti.
Şimanschi 1984 = Leon Şimanschi, *Istoriografia româno-slavă din Moldova*, I. *Lista domniilor din a doua jumătate a secolului XIV*, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie «A.D. Xenopol»", XXI.
TTRM I_2 = *Tezaurul toponimic al României. Moldova. Repertoriul istoric al unităţilor administrativ-teritoriale (1772–1988)*, vol. I, partea a 2-a, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1992.
TTRM I_4 = *Tezaurul toponimic al României. Moldova. Toponimia Moldovei în cartografia europeană veche (cca 1395–1789)*, vol. I, partea a 4-a, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2005.
Vulcănescu 1970 = Romulus Vulcănescu, *Antroponimia în „obiceiul pământului"*, în *Actele celui de al XII-lea Congres internaţional de lingvistică şi filologie romanică*, I, Bucureşti, Editura Academiei Române, p. 1099–1103.

ANTHROPONYMY, ETHNOLOGY AND HISTORY. PETRU CARAMAN'S CONTRIBUTIONS

ABSTRACT

The last unpublished work by Petru Caraman, one of the scholars of Iasi – *Conceptul frumuseţii umane reflectat în antroponimie la români şi în sud-estul Europei. Prolegomene la studiul numelui personal* (2011) [The Concept of Human Beauty as Reflected by the Anthroponomy of Romanians and of the South-Eastern Europe. Prolegomena to the Study of Personal Name] – was intended as part of an ample research regarding Romanian anthroponymy in South-European context. The ethnologist's concerns for this theme represent stages in a project reconstituted out of manuscripts in different phases of elaboration. The already published studies *Cum nu trebuiesc*

editate vechile manuscrise slavo-române (1941, published in 1996) [How the Old Slavo-Romanian Manuscripts Should Not Be Edited], *Les bases mystiques de l'anthroponymie. Prolégomènes à l'étude des noms personnels roumains* (1943) and *L'Héritage romain dans l'anthroponymie roumaine* (1970) contain both new observations and disputable opinions. The main idea of the recently published work reveals the ancient and mystical belief as the basis of the popular mentality that determines the choice of the name of the baptized child with a good omen purpose. The author chose out of the themes offered by individual (personal) archaic popular names only that of concrete beauty as humans' ideal. The good omen nature of some individual names as the reverse of linguistic taboo had been acknowledged and noticed by linguists and ethnologists long before P. Caraman; he accomplished a monographic and comparative approach of the already mentioned theme with a folkloric and historical documentation displaying an impressive polyglot erudition. In the study from 1943 the author indicated only a few good omen names with a certain frequency in the Romanian anthroponymy, too (*Pamfil*, *Pantazi*, *Polizu*, *Polihroniade*, *Zosima*, from Greek, and *Dabija*, Slavic) while in the recently published book he studies largely Romanian forenames (with gender and derived forms) *Frumosul*, *Muşat*, *Bucur*, *Mândrul*, *Drăguţul*, *Mirea*, *Zâna*, Slavic forenames (with derivatives) *Crasna*, *Lepa*, *Ghizdav*, *Hubav*, *Leap*, *Liko*, *Chipra* and the derivatives from *Stroi-*, as well as *Dilber* and *Ghiuzel*, Turkish names that denote the ideal of physical human beauty, especially female beauty. Petru Caraman is concerned with the identification of forenouns attested as such but also as appelations or family names (usually patronymic) some of them in a toponymical function according to their territorial distribution, even dialectal, of formal versions, considered and called *hypocoristic*. He offers the reader a minute and scholarly work, sometimes cautious because of assumed uncertain solutions, presented as hypotheses. Some suggestions cannot be accepted as in the case of the supposed attestation of the forename *Frumuşeaua* through a homonymous hydronym or in the case of the oiconymic plural *Frumuşelele* explained through the primitive humans' mentality that used to personify waters as folkloric beings called *Frumoasele*. Neither the family name *Fruman*, a Saxon name of a denationalized family of Răşinari can be admitted as a derivative with the anthroponymical suffix *-an* from *Frumu*.

Three ample chapters are dedicated to the names *Muşat-Muşata*, *Muşu-Muşa* and their derivatives in a chronological, dialectal and sociolinguistic approach with interesting observations regarding their circulation in the Romanian and Southern Danubian regions. A hardly acceptable etymological suggestion is the derivation of the name of the plant *muşeţel* [chamomile] from the personal name *Muşeţel* not from the adj. *muşat* 'frumos' [beautiful] as most of the Romanian language lexicons indicate. Another chapter approaches a problem of medieval history generated by an error of translation from the Slavic language of the name *Muşatin* that led to the assumption of a non-existent character and to different hypotheses regarding the genealogy of the first Moldavian rulers.

The chapter ***Bucur–Bucura*** *and their Derivatives* communicates some observations with a certain linguistic and historic concern. Starting from the meaning of 'frumos' [beautiful] rendered by the Alb. appellative *bucurë* and from the old and circulated *Bucur* person name, Petru Caraman considers that in Romanian, too, the not certified adjective **bucur* and the anthroponym *Bucur* might have had the same meaning initially with a subsequent semantic evolution. One can also appreciate the conclusions that *Bucur* was wider spread in Transylvania and Muntenia where it still preserves its family name function while it has almost disappeared in Oltenia and it diminished its use in Moldavia. Anthroponyms and toponyms from Bulgaria, Serbia, Bosnia, Montenegro, Greece, Albania and Moravia are indexed too, all of them having the Rom. *Bucur* as a base form thus proving the presence of the Romanians mainly as shepherds in these regions. The analysis of the names *Mândrul-Mândra*, *Drăguţa-Drăguţul*, *Mirea* and *Zâna* incites many other observations. For example, the scholar highlights the meanings 'orgolios' [conceited] and 'frumos' [beautiful] of the adjectival appellation *mândru, -ă* and of the corresponding anthroponyms that appeared in Romanian, the Old Slavic etymon and the forms from the modern Slavic languages having only the meaning 'înţelept' [wise]. Difficult and with uncertain etymology have the name *Mirea*, with the derivatives *Mireuţ*(ă), *Mirăuţ*(ă) that can be connected either with the adjective **mire* 'frumos' [beautiful] reconstituted through Albanian (*mirɛ*), or with the noun *mire* [groom], created through noun derivation and with an explicable semantic evolution, either with a Slavic hypocoristic from *Miroslav*, or from other names

with the Slavic theme *mir-*. Petru Caraman analyzes attentively the derivatives and the suffixes choosing reasons to connect the anthroponym *Mirea* with the Old Romanian adjective meaning 'frumos' [beautiful].

The last name studied, *Zâna*, offers other observations, some of them available, some of them amendable. So, the fact that this anthroponym is very rarely attested might be explained by the reluctance and even its repudiation as a Christian name by the church, being the name of a pagan divinity. But some inaccuracies appear while explaining the current forenames *Zâna*, *Zânuţa*, *Zânica*, *Zânca* considered hypocoristics of the calendar names *Zenovia* and *Zenaida*.

The second part of this work is dedicated to the Slavic anthroponymy, prority having the South Danubian one, illustrating the same theme of beauty. Some information refers to Romanian onomastic area, too, because the phenomenon studied in the Romanian culture has similarities with the Balcanic, Slavic and Greek world. Very interesting are the Turkish names *Dilber* and *Güzel*, both of them meaning 'frumos, -ă' [beautiful] and with significant presence especially in the Slavic folklore from Bosnia, Hertzegovina and Macedonia, but also from Serbia and Bulgaria, and very sporadically in the Megleno-Romanian fairy-tales. Petru Caraman considered he identified the traces of the forename *Güzel* in the names *Ghizela* and *Caraghiuzel* in the north of the Danube but the reasons are inconsistent.

The manuscript text, written along three decades and having burdensome dimensions, raised many problems satisfactorily solved but we also find deficiencies derived from an insufficient philological training of the editors.

Key-words: *anthroponymy*, *physical human beauty*, *good omen names*, *hypocoristic*, *genealogy*.